

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

BARNUMŮV EFEKT V KONTEXTU STYLŮ OSOBNOSTI

BARNUM EFFECT IN THE CONTEXT OF PERSONALITY
STYLES

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Martin Pražan, DiS.**

Vedoucí práce: **PhDr. Daniel Dostál, Ph.D.**

Olomouc

2020

Tímto děkuji PhDr. Danielovi Dostálovi, PhD za laskavé vedení práce, technickou pomoc s realizací výzkumné části a věcné připomínkování. Rád bych také poděkoval respondentům, kteří se zasloužili svým časem a úsilím ve výzkumné části. Můj vděk patří i všem lidem, kteří mě svými výpověďmi inspirovali k zabývání se tímto tématem.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Barnumův efekt v kontextu stylů osobnosti“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 8. 4. 2020

Podpis

Odhalení iluze není to stejné, jako odhalení pravdy.

- P. T. Barnum

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		4
ÚVOD		6
TEORETICKÁ ČÁST		7
1 barnumův efekt		8
1.1 Vznik		8
1.2 Současné užití		9
1.2.1 Poradenské pojetí		9
1.2.2 Zábavní průmysl		10
1.2.3 Nevědomé užití a vše ostatní		10
1.3 Techniky budování důvěry		11
1.3.1 Chladné čtení		11
1.3.2 Jazykové triky		14
1.3.3 Podprahové vnímání.....		15
1.4 Další možné vlivy/principy		15
1.4.1 Sebenaplňující proroctví.....		15
1.4.2 Výběrová paměť a selektivní myšlení.....		16
1.4.3 Konfirmační zkreslení		17
1.4.4 Locus of control		17
1.4.5 Placebo		18
1.4.6 Vaticinatio ex eventu, ex post.....		18
2 Klienti		19
2.1 Preference alternativ.....		19
2.2 Faktory		20
2.2.1 Víra a náboženství.....		20
2.2.2 Vzdělání.....		21
2.2.3 Kritické a logické myšlení (reasoning ability).....		21
2.2.4 Gender		22
2.2.5 Trauma a psychické poruchy		22
3 Jasnovidci, věštcí a šarlatáni		24
3.1 Metody věštění.....		25
3.1.1 Astrologie		25
3.1.2 Aura.....		26
3.1.3 Jasnovidectví a věštění		26
3.1.4 Karetní výklad.....		27
3.1.5 Numerologie		28
3.1.6 Palmistrie – chiromantie.....		28

3.1.7	Léčitelství	28
3.2	Konzultace	30
3.3	Etické aspekty	31
VÝZKUMNÁ ČÁST	33
4	Výzkumný problém.....	34
5	Typ výzkumu a použité metody.....	35
5.1	Testové metody.....	35
5.1.1	Inventář stylů osobnosti a poruch osobnosti (PSSI)	35
5.1.2	Vlastní experiment	36
5.2	Formulace hypotéz ke statistickému testování	38
6	Sběr dat a výzkumný soubor	39
6.1	Etické hledisko a ochrana soukromí	39
7	Práce s daty a její výsledky	41
7.1	Výsledky.....	42
8	Diskuze.....	46
9	Závěr	50
10	Souhrn	51
LITERATURA	53
PŘÍLOHY	58

ÚVOD

Barnumův efekt je možnou odpovědí v otázce schopností, které demonstruje jasnovidectví, věštění a další podobné metody spojené s předvídáním budoucnosti, vidění minulosti, přítomnosti, nebo komunikace s mrtvými. I přesto, že se jedná o poměrně jednoduchý princip, který si může osvojit takřka každý, setkáváme se jen s velmi malou obeznámeností ze strany veřejnosti, která se tak lehce nechá zlákat často v krizovém období. Je to důvod, proč je nutné toto téma zkoumat, připomínat a hledat souvislosti, které přitahují veřejnost k samozvaným poradcům a léčitelům, jejichž práce se snaží suplovat celou řadu pomáhajících profesí.

Teoretická část má za úkol seznámit čtenáře s daným fenoménem, metodami, principy a faktory, které k němu náležejí. Také se budeme věnovat esoterickým a paranormálním disciplínám, se kterými se můžeme setkat na současném trhu. V praktické části se zaměříme na společné faktory lidí věřících v paranormální jevy, a jejich hodnocením obecných výroků využívající Barnumův efekt.

Tato práce vznikla jako reakce na přetrvávající vliv esoteriky a víry v paranormální jevy, které formují budoucnost mnoha neinformovaných a nekritických jedinců. Přitom Barnumův efekt zůstává druhem komunikace, která nemusí být nutně zneužívána pouze šarlatány, a už vůbec ne s vědomým cílem někoho obelstít. Nicméně, je to metoda, která byla objevena se záměrem pobavit publikum, nikoliv slibovat nemožné pro vidinu zisku. A tak by to mělo i zůstat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 BARNUMŮV EFEKT

Existují lidé, kteří prohlašují, že umí číst lidskou mysl, nebo, že mají schopnosti, které jsou vědecky nevysvětlitelné a pro člověka netypické. Takovým přesvědčením se vyznačují lidé s narušeným testováním reality, případně jako trpící schizofrenií, nebo paranoiou (Greyson, 1977). Ne vždy ale musí být člověk jasnovidcem, nebo trpět patologickým přesvědčením. Setkáváme se tak s lidmi, kteří mistrně ovládají klamavou techniku, spočívající na poměrně jednoduchém principu, který je využíván a znám již po staletí, a o kterém se v této souvislosti mluví jako o Barnumově, či Forerově efektu. Barnumovým efektem nazýváme fenomén, kdy příjemce informací dostává nekonkrétní a vágní výroky, které následně vyhodnotí jako přesné a vztahující se ke své osobě (Forer, 1949).

1.1 Vznik

Tuto metodu používal ve své době T. P. Barnum, majitel cirkusu, jako součást představení. Sám ale prohlašoval, že jde o neškodný trik, kterým se snaží pobavit publikum, od spiritismu a médií se distancoval (Cherry, 2017). Později se fenoménem zabývá Bertram R. Forer (1949), který na skupině studentů demonstruje funkčnost této metody. Respondenti vyplnili test Diagnostic Interest Blank s vědomím, že se bude vyhodnocovat týden, a na konci dostane každý na míru vytvořenou charakteristiku. Ta obsahovala třináct výroků, které potom respondenti hodnotili. Závěrem bylo překvapivé odhalení, jelikož všechny posudky byly totožné. Hodnocení ze strany respondentů nicméně dosáhlo vysokého úspěchu. Z třiceti devíti studentů nasbíralo třináct otázek v součtu celkově 391 hodnocení jako „pravdivých“, zatímco pouze 40 výroků studenti označili jako „nepravdivých“, a zbylých 76 nechali bez rozhodnutí. Tento pokus později zopakoval například známý britský iluzionista Derren Brown (2007), který namísto původních třinácti výroků vytvořil souvislý text.

Ještě dříve před Barnumem se ale rozvíjel okultismus, věda o jevech, které jsou pro většinu lidí bez patřičných schopností a znalostí záhadou. Okultismus se zabýval vyvoláváním duchů, tedy bytostí a duší zemřelých, se kterými se údajně dá komunikovat, patří sem ale i další odvětví, jako je alchymie, věštění a astrologie. Později se na základě několika událostí začal rozvíjet spiritismus. Ústředními postavami byly v polovině

devatenáctého století sestry Foxovy, které tvrdily, že komunikují s duchy pomocí abecedy. Spiritismus byl oblíbený především v malých společnostech, kterým dominoval zprostředkovatel, takzvané médium, kterým promlouvá duch. O tuto vědu se začali zajímat psychologové, kteří hledali vysvětlení a objektivní důkazy. Zrodila se tak parapsychologie, věda, která zkoumá události přesahující lidské a běžné zkušenosti (Heřt, 2011). Fenomén Barnumova efektu tedy vyrůstal na základě širokého a četného zájmu o velice přesvědčivých a schopných esoteriků, mystiků a vykladačů osudu.

1.2 Současné užití

Barnumův efekt má v dnešní době více podob. Daly by se rozdělit na tři kategorie, kterými jsou komerční užití s cílem někomu pomoci, kam spadají věštcí, kartáři, jasnovidci, léčitelé a mnozí další. Druhou kategorií jsou baviči, kteří působí jako pouliční umělci, nebo jevištní iluzionisté, označováni jako mentalisté. Do třetí skupiny můžeme potom zařadit všechny ostatní, kteří daného efektu využívají z různých důvodů, třebaže nevědomky.

1.2.1 Poradenské pojetí

Moderní poradenské využití jasnovidců a dalších, začalo v devatenáctém stoletím pod pojmem spiritismus, vyznačovalo se především lidmi, tzv. médii, kteří přenášejí a tlumočí zprávy z jiných světů a rovin. Můžeme se tak setkat s celou řadou různých podoborů, využívající nevysvětlitelné zdroje informací, které jsou využívány a tlumočeny klientům (May & Marvaha, 2015). Dále se setkáváme také s termínem ESP, který vychází z anglického Extra Sensory Perception, v překladu „mimosmyslové vnímání“. Jedná se o sílu neznámé povahy, která je hojně využívána v praxi senzibilů, jasnovidců a dalších. Důležitým pojmem je zde aura, což je údajná vrstva, či obal člověka prozrazující informace, jako je například jeho zdravotní stav (Heřt, 2011).

V návaznosti na spiritismus, se později objevil channeling, metoda komunikace s duchy. Na rozdíl od spiritismu, který se zaměřuje pouze na duchy zemřelých, channeling proklamuje i spojení s dalšími bytostmi, jako jsou andělé, mistři, božstva a podobně. Channeling je využíván jako psychologicko-sociálně ekonomická pomoc, která je zprostředkována formou rad. Obecně může být využití takového poradenství nebezpečné. Negativní věštby mohou působit nocebovým efektem (Heřt, 2008). Dalším rizikem je obrovský vliv jasnovidce, který může přesvědčit klienta k různým činům a koupím, jako byl například nedávno zaznamenaný případ podvodné vědmy, která klientku přesvědčila

k obrovským výdajům za nákup kouzel a neviditelných předmětů, které měly zažehnat problémy ve vztazích (Mahdawi, 2018).

1.2.2 Zábavní průmysl

V zábavním průmyslu se setkáváme s Barnumovým efektem, respektive chladným čtením u tzv. mentalistů, což je subkategorie iluzionismu, která se více než na triky s předměty soustředí na využívání mysli, paměti, hypnózy a dalších fenoménů, prostřednictvím nichž se snaží diváky a účastníky oklamat, či přesvědčit o nadlidských schopnostech jako je čtení mysli (Segno, 1980). Významným představitelem chladného čtení byl William W. Larsen, iluzionista, který sepsal na dané téma knihu, a tu následně distribuoval mezi své profesní následovníky. Sám nikdy neprohlašoval, že oplývá paranormálními schopnostmi, i když nechával ostatní v myšlenkách, že tomu tak je. Při práci používal čtení z dlaně, krystalu, čajových lístků, nebo věštění z čísel. Jeho představení se odehrávala na pódiu v nočním klubu, za asistence pohledné dívky, která procházela mezi návštěvníky, a vybírala pro Larsena s páskou přes oči vhodné subjekty (Dutton, 1988).

Patrně nejznámějším mentalistou současnosti je britský bavič a iluzionista Derren Brown, který působil v několika televizních i divadelních show.

1.2.3 Nevědomé užití a vše ostatní

Často se můžeme setkat s případy, kdy se lidé snaží získat informace nepřímou cestou. Zdroj, a jeho utajení, může být stejně tak cenný, jako obsah samotný. Kromě cílených informací tak získává tazatel také výhodu v podobě moci a ovládnutí situace.

S nevědomým použitím Barnumova efektu se ale setkáváme také v psychoterapii, konkrétně je to zřetelné u hypnoterapie, která využívá takzvané truismy, které stejně jako Barnumův efekt nepřinášejí novou informaci, pouze komentují a potvrzují realitu. „*Truismy jsou jednoduchá prohlášení o skutečnosti, která odpovídají pacientovu prožívání reality. Příklad: „Čtete tuto knihu“*“ (Zeig, 2016, str. 202). Další stopy můžeme vidět v psychiatrii v procesu stanovení diagnózy, kdy pacient, který vykazuje běžné psychologické symptomy, může být překvapen, jak přesně se k němu vztahuje daná diagnóza na základě několika symptomů.

Autoři Halperin & Synder (1979) ve své studii, kde zkoumají vliv Barnumova efektu při léčbě strachu z hadů zjišťují, že největší úspěch přináší ze tří skupin respondentů, které

představuje jedna bez ovlivnění, druhá, která byla léčena desenzibilací a třetí, která byla taktéž léčena desenzibilací, ale u které byl navíc přidáno falešné vyhodnocení testu osobnosti, které naznačovalo, že právě jejich osobnost je vhodná ke změně v terapii. Autoři v práci doporučují využívat těchto poznatků ke zvýšení pacientových kladných vlastností, podpoře a motivaci.

Rowland (2002) zmiňuje použití chladného čtení u příslušníků policie, zejména jeho použití při výslechu. Správně položená otázka, která funguje jako návnada, působí dojmem, že vyšetřovatelé už o daném stavu věci vědí. Například, místo aby se vyšetřovatel napřímou zeptal: „*Máte deník?*“ může použít: „*Kde je nyní Váš deník?*“ což automaticky předpokládá, že o deníku již ví a bylo by zbytečné ho zamlčet. Nicméně, autor varuje před sklouznutím k obviňování.

Barnumův efekt se promítá také v grafologii, oblíbené metodě používané mezi bezpečnostními složkami a personalitou, zmiňované již v 17. století a později vynalezené a pojmenované ve Francii v roce 1872. Grafologie má za úkol určit rysy osobnosti, psychické dispozice, pohlaví pisatele a další vlastnosti. Výzkumy nicméně nejsou schopny prokázat validitu této vědy. Furnham & Gunter (1987) navíc upozorňují, že i v případě validity grafologické analýzy, je teoretický základ slabý a nevýznamný. Rim (1981) ve výzkumu našel vztah mezi těmi, kteří naleznou svoje osobnostní rysy v popisu, který je ale psán na jinou osobu, slabší hodnoty intelektu, vyšší skóre neuroticismu, extraverte a lži skóre.

1.3 Techniky budování důvěry

V otázce základních principů a vysvětlení je nutné rozlišovat především záměrné a nezáměrné použití Barnumova efektu. Zatímco záměrné použití vyžaduje náročnou techniku a dobrý trénink, nezáměrné použití je spíše dílem náhody, nevědomé bystrosti pozorovatele, či nedokonalostí smyslů posluchače.

1.3.1 Chladné čtení

Chladné čtení (*Cold reading*) je patrně nejvíce spjato s Barnumovým efektem. Jedná se o klamavou psychologickou strategii, díky které se může kdokoliv vydávat za jasnovidce. Nejedná se o osamocenou techniku, je to spíše soubor technik a metod, jak dosáhnout stanoveného cíle (Rowland, 2002). Klient nabývá přesvědčení, že jasnovidce zná jeho

minulost, přítomnost i budoucnost. Stejně jako Barnumův efekt, tak i chladné čtení se orientuje na všeobecné výroky, které si klient spojí se svým životem (Heřt, 2008). Název je patrně odvozen od absence předchozí znalosti a informací o člověku, na kterém je metoda aplikována. Vzniká zde dynamický vztah mezi jasnovidcem a klientem, který o sobě nevědomky prozrazuje množství informací. Ty jasnovidce zaznamenává, upravuje a tlumočí zpět tak, aby zněly zcela unikátně, bez odkazu na původní zdroj (Hyman, 1981). Nestačí zde ale pouhé lichocení k danému obsahu, na tuto skutečnost poukázal již Forer. Lichocení samotné není nejlepší cestou, protože ani Barnumův efekt není pouhým vytouženým popisem osoby. Klíčem k úspěchu je přidáný aspekt realismu. Klienti totiž uznávají svůj problém a chtějí najít řešení. Redukce nebo úplné potlačení by bylo nedůvěryhodné a zcela mimo kontext (Dutton, 1988).

Brown (2007, str. 243), který se technice věnuje především prakticky, dodává: *„Je to fascinující, účinná a nesmírně manipulativní metoda. Lze ji použít skrytě v osobních i obchodních vztazích, s její pomocí lze předstírat, že umíte mluvit s mrtvými nebo číst myšlenky.“*

Zdroje informací

Chladné čtení je velice závislé na kooperaci klienta a jeho „chytání“ se správných výroků. Tyto výroky využívají všeobecných poznatků, kdy se například většina lidí vidí lepšími, či méně kritickými, než jsou ostatní. A také statistik, které jsou většinou zcela konkrétní, dostupné a dobře aplikovatelné pro danou oblast a populaci. Příkladem mohou být nejčastější jména lidí i mazlíčků, nemoci, nehody, počet dětí a další. Vrcholným uměním je potom pamatovat si jednotlivé položky pro jednotlivé roky (Dewey a Sewille, 1984). Jako zdroj se dají použít i horoskopy, ze kterých lze čerpat nekonečnou inspiraci, popřípadě internetové generátory kompletních výkladů osobnosti i s předpověďmi, a ty dále kombinovat (Briggs (2006).

Converso (2002) referuje o nutnosti všimnout si osobnosti klienta a snahy identifikovat osobnostní rysy. Například, pokud rozeznáme introverta od extroverta, můžeme použít určité výroky, které jsou s nimi obecně spjaté a známé. V praxi ale ani nepotřebujeme rozeznat a specifikovat daného klienta, abychom mohli využít obecných poznatků, které se opírají o předpoklad pozitivního smýšlení o sobě samém, kdy se lidé považují například za přátelské, laskavé a zábavné. Mornstein (2012) vysvětluje fenomén a jeho úspěch převážně na základě zjišťování drobných informací o klientovi a identifikaci celých vzorců chování,

kteře se neustále opakují. Další důležitou součástí je pochvala, slyšení toho, co chce klient slyšet a dodání odvahy a optimismu do budoucnosti.

Zdrojem informací bývají i poznatky ze sociální a vývojová psychologie. Například jednotlivé etapy lidského vývoje, které jsou definovány určitými problémy, hledáním odpovědi a identity, jsou velice dobře aplikovatelné a dají se snadno odvodit už z pouhého věku klienta. Zatímco mladý a dospívající člověk hledá sám sebe, snaží se formovat budoucí sen a místo ve společnosti, v pozdějších letech převažují otázky ohledně rodiny, dětí a zázemí (Converso, 2003).

Časová přímka

Zpravidla se občas ale musí stát, že daný výrok nesedí, mine se s odpovědí klienta, či chybí jakákoliv relace. Jasnovidce tím ovšem nekončí, díky předpokladu, že vidí do budoucnosti, může z takového omylu udělat předpověď, díky čemuž zcela bez podezření unikne pochybám či odhalení. Stejně tak může jít v čase i do minulosti, kdy se ptá klienta, zda se něco podobného již nestalo jemu, nebo někomu blízkému (Amory, 2011). V tomto případě se můžeme setkat i s takzvanou falešnou vzpomínkou, která je definována jako značný rozdíl mezi skutečnou událostí a tím, jak člověk na danou událost vzpomíná. Lidská paměť je aktivním procesem, neustále vnímáme nové podněty, které interpretujeme. Není tedy možné, aby člověk zachytil a pamatoval si všechny informace, a tak si často zapamatuje pouze podstatu, zatímco detaily jsou dotvářeny. Případně jsou celé události časově pomíchané (Lampinen & Beike, 2015).

Čas hraje v kontaktu s jasnovidcem i potvrzovací roli. Klient už zná svoji minulost i přítomnost, zajímá ho budoucnost. Nicméně, ještě před tím, než jasnovidce s něčím takovým začne, musí klienta přesvědčit o svých schopnostech a přinést důkaz o něčem, co klient zná, nejčastěji v podobě informací z minulosti nebo přítomnosti (Amory, 2011).

Témata

Klient přichází s určitým tématem, čímž rozšiřuje náповědu, se kterou jasnovidce pracuje. Mezi hlavní kategorie patří:

- *zdraví*: jeho kvalita a problémy,
- *osobnost a charakter*: hlavním zájmem je analýza a vlohy,
- *obecné*: dotazování na jména, místa, minulost, přítomnost a budoucnost.

Mezi další časté otázky a témata patří především vztahy, práce, bydlení a finance. Spousta jasnovidců se specializuje pouze na jedno či dvě témata (Rowland, 2002). Jasnovidce se spoléhá na rozšiřování a zabíhání do témat, ve kterých si je jistý úspěchem, zatímco u chybných výroků ihned hledá jinou interpretaci, která by správně zapadala do konceptu.

Horké čtení

Horké čtení (*Hot reading*) je získání informací o klientovi předem, a jejich následné použití při výkladu. To může být realizováno několika způsoby jako je průzkum na pracoviště okolí, prohlédnutí si auta, nebo promluvou s blízkými či kolegy. S touto technikou se pojí i početné televizní a divadelní představení, kdy jasnovidce vybírá náhodnou osobu z publika. Ta je ale náhodná pouze zdánlivě, a jasnovidce předstírá, že se neznají. Velmi častým jevem je také získání informací před a mimo záběrem kamer a publika, a následně jejich velkolepé odhalení (Rowland, 2002). Často se můžeme setkat také s pomocníky jasnovidce, kteří potřebné informace získají, jelikož klienti bývají objednávaní na konkrétní datum. U náročnějších a majetnějších klientů figurují i soukromí detektivové (Heřt, 2008).

Zmíňme ještě další zdroj, dnes hojně rozšířené a různorodé sociální sítě, díky kterým lze najít množství konkrétních informací, téměř o komkoliv. Nemusí se přitom ani jednat o důležité a složité informace, veliký dojem jistě udělají i maličkosti a detaily z vašeho života, o kterých člověk rychle zapomene, že je sdílí s veřejností.

1.3.2 Jazykové triky

Slovní klíčky a lingvistika jsou důležitými součástmi, které se podílí na předání informací. Dobře zvládnutá lingvistika a mluvnické triky dokáží podpořit celkový dojem, či zcela zachránit situaci v případě, kdy se jasnovidce „netrefí“. V zásadě se jedná o vytvoření takové otázky, aby byla při každém výsledku vítězstvím pro vykladače. Příkladem může být výrok: „*Máte přece bratra, nebo ne?*“ Na kterém vidíme, že odpověď ano i ne je považována za správnou a nerušící celkový dojem (Brown, 2007).

Patří sem i slova, která nápadně přitahují pozornost. Jedná se o spojení týkající se života, smrti a nebezpečí. Vyjadřování jasnovidců je ale celkově primitivní a akcentované (Prokop, 1977). Lidé jsou náchylní věřit alternativám také díky jednoduchým výrokům, které se nějak promítají do jejich životů, které znají, nebo se s nimi již setkali. Horoskopy

jsou častým prostředkem, který přitahuje pozornost už jen pro zvědavost čtenáře. Můžeme se také setkat s určitou racionalizací, například o nevládném postavení hvězd, kterou nabízí věštec po zjištění, že se klientovi něco v životě nedaří (Kelly, 1998).

1.3.3 Podprahové vnímání

Jedním z možných vysvětlení, kde vznikají informace, které nebyly získány smyslovým poznatkem, je podprahové a podvědomé vnímání. Jedná se o nezáměrné a nevědomé informace, které vnikly buď v příliš krátkém časovém horizontu, nebo s příliš slabým působením, než aby byly lidské smysly schopny zaregistrovat a zpracovat na vědomé úrovni (May & Marvaha, 2015).

S podprahovým vnímáním se pojí také známý případ Clever Hans efekt neboli v překladu efekt Chytrého Hanse, koně, který na počátku dvacátého století dokázal odpovídat na variaci položených otázek, jako jsou jednoduché i složité výpočty, rozeznávání předmětů, dnů v týdnu a další. Odpovědi prováděl počtem dupnutí kopyta. Kůň nicméně takto složité úkoly mentálně nedokázal obsáhnout, zato dokázal zachytit stopy v chování tazatele, který odpověď znal a následně odpověděl tak, jak si tazatel přál. Efekt tedy spočívá na pozorování a odpovědi očekávaného (Parker, 1983). Samozřejmě se nejedná o mimosmyslové vnímání, ale o vnímání, které nejsou naše smysly schopny zaregistrovat na vědomé úrovni.

1.4 Další možné vlivy/principy

Některé, dnes již dobře známé principy fungování lidské psychiky často nahrávají do karet znalým jasnovidcům, kteří díky nim dokáží předstírat schopnosti ještě mnohem snadněji. Nicméně, je možné, že oni sami jsou obětí neznalosti, a pouze zaměňují kauzalitu svého působení s kauzalitou mnohem přirozenějšího a nezávislého jevu.

1.4.1 Sebenaplňující proroctví

Sebenaplňující proroctví je pojem zformulovaný Mertonem (1968, str. 477), který ho popisuje následovně: „*špatná definice situace, která evokuje nové chování, díky čemuž se stane původní, chybné pochopení pravdivou skutečností*“.

Můžeme si všimnout, že tento fenomén vysvětluje široké spektrum situací, jednou z nich je pravděpodobně i fungování předpovědí, které se díky takovému vyřčení skutečně

stanou, ač by se možná jinak nerealizovaly. Autoři Clarke & Green (2017) ve svém výzkumu o chování v online prostředí a vztahu sebenaplňujícího proroctví potvrzují důležitost počátečního chování a nastavení komunikujících, kteří věří, že je online komunikace mohou obohatit. Navzdory faktu, že si jsou autoři vědomi i dalších proměnných, které mohou hrát roli, fenomén je v souladu s předešlými výzkumy na toto téma.

1.4.2 Výběrová paměť a selektivní myšlení

Proces přesvědčování klienta o mimosmyslových schopnostech jasnovidce zahrnuje i předpoklad, že si klient pamatuje především to, co souzní s pravdivými informacemi, a snadněji zapomíná na vše ostatní, v čem se jasnovidec spletl. Ve skutečnosti si pamatuje pouze malé procento všeho řečeného (Dutton, 1988).

Tomu nasvědčují i poznatky z oblasti učení, kde se ukazují pozitivně laděná slova a výrazy jako snadněji zapamatovatelné, než negativní (Eppinger, Herbert & Kray, 2010). K podobnému závěru došli i autoři (Joormann, Gotlib, Brozovich & Hertel, 2005), kteří zjistili, že deprese napomáhá zapomínání, respektive zhoršuje vybavování negativních spojení. Využití tohoto jevu se dá předpokládat u retrospektivního hodnocení jasnovidce, ve vztahu k jeho správně a špatně trefeným informacím.

Může se také stát, že vzpomínky jsou rozdílné od skutečnosti, nebo zcela vymyšlené. V takovém případě mluvíme o falešné vzpomínce a paměti. Setkáváme se tak například s přesvědčeními získanými na základě informací ze snů, filmů, médií, sugescí a podobně. V psychologii tento fenomén známe z nesprávně vedené léčby, kdy psychoterapeut vytváří například při exploraci dětství sugesci o neexistujícím zneužití, na kterou se klient „rozpomene“, ve skutečnosti se ale jedná o falešnou vzpomínku. Tento jev je patrný zejména u sugestivní a hypnotické terapie, která je vedena laickým či amatérským terapeutem, ignorujícím poznatky obecné psychologie. Stejně je tomu u selektivního myšlení, které se týká zpracování informací. Lidé mají tendenci zaměřovat se a následně si pamatovat pouze určité informace. Často jsou to ty, které souzní s jejich přesvědčením, nebo takový druh informací, který je něčím nápadný, či má osobní význam. Zpracováváme tedy jen určité vjemy, kdežto ostatní ignorujeme. To je prakticky také Barnumův efekt, jen v mnohem širším měřítku (Heřt, 2008).

1.4.3 Konfirmační zkreslení

Lidé, houževnatě se zastávající a držící pouze takových hypotéz, které podporují jejich názor, podléhají takzvanému konfirmačnímu zkreslení, je to myšlenková chyba a také strategie (Busemeyer & Medin, 1995). Změnit svůj názor přitom nemusí být jednoduché, zejména ne, pokud je protiargument předkládán odborníkem. Takový návrh je brán jako snaha o zpochybnění inteligence, racionality a kompetence přesvědčeného jedince. Vzrůstají negativní emoce a projevuje se racionalizace. Autoři předpokládají, že sebevědomí jedince, jeho zpracování informací a vnímání odborníka jako nezaujatého jsou rozhodující faktory pro zlepšení objektivního chápání (Zaleskiewicz & Gasiorowska, 2018).

Tento jev se projevuje především v pozdějším hodnocení věštčova umění, ale také při potvrzování víry těchto metod.

1.4.4 Locus of control

Autor pojmu místa řízení (*locus of control*) Julian B. Rotter rozděluje jedince na dvě kategorie, a to na ty s vnitřním a vnějším umístěním místa řízení. Lidé s vnitřním umístěním předpokládají, že jejich vlastní činy přímo ovlivňují jejich rozhodnutí a život. Lidé s vnějším umístěním naopak považují za rozhodující přicházející a působící vnější okolnosti (Miller, Selligman, 1982 in Baštecká a Goldman, 2001).

Lidé, věřící v paranormální jevy, mají převážně vnější místo řízení. Autor Irwin (2009) uvádí, že vnější umístění vlivu se týká především lidí věřících paranormálním jevům, zatímco u lidí vyznávajících tradiční náboženství se našla korelace s vnitřním umístěním vlivu. Tento výsledek potvrzuje i další studie, ve které se autoři Fluke, Webster, & Saucier (2012) zabývají otázkou pověřivosti ve štěstí, neštěstí a jeho změny. Nacházejí tak korelaci mezi vírou v nadpřirozeno a vnějším místě řízení. Ve výzkumu se dále ukázaly ženy jako více pověřivé. Faktory vzdělání a věku zde nebyly významné. V jiné studii autoři McGarry & Newberry (1981) zjistili přímý vztah mezi zvýšenou angažovaností a vyšší důvěřivostí v paranormální jevy, a také vztahem mezi vnějším místě řízení a tendencí věřit v paranormální jevy. Lidé s vysokou angažovaností interpretují svět jako složitý, nicméně jako kontrolovatelný na základě předvídání a zodpovědnosti. Lidé s nízkou angažovaností mají sklony vnímat svět jako složitý a nekontrolovatelný. Vnější místo řízení ale rozhodně není nezbytným a jediným faktorem v otázce víry paranormálním jevům. Ke stejnému

výsledku docházejí i autoři Groth-Marnat & Pegden (1998), kteří vnější místo řízení interpretují jako převažující styl mezi lidmi věřící v paranormální jevy.

1.4.5 Placebo

Placebo je psychologické působení léku, který nemá účinnou látku. Lékem může být i vliv lékaře, popřípadě léčitele. Důležitý je také zájem o klienta, který již sám o sobě působí pozitivně. Princip placebo není jednoznačně vysvětlen, uvažuje se například o vlivu endorfinů (Mornstein, 2012). Finset (2013), který se zabýval otázkou placebo v kontextu lékařské komunikace zjistil, že existují čtyři faktory napomáhající účinkům placebo. Jsou jimi očekávání, přesvědčení, zapojení pacienta a emocionální aspekt. Přátelská a vlídná atmosféra, ve které se pacient či klient cítí příjemně, je obecně známý fakt, se kterým je seznámen každý člověk pracující v pomáhající profesi.

V tomto smyslu se také můžeme setkat s Asherovým paradoxem, ten říká, že terapeut, který je zapálený do práce, má mnohem lepší výsledky s pacienty, a to i při nepřínosné terapii. Efekt je tedy závislý jak na nadšení terapeuta, tak na důvěře pacienta (Škrabánek, Holub, Houba & McCormick 1995). Takový zápal se může odrážet i v přesvědčení jedince. Víra a sebejistota léčitelů či jasnovidců, kteří jsou nezvratně přesvědčeni o svých schopnostech a funkčnosti svého působení, se může zakládat i na kognitivním zkreslení zvaném Dunningův-Krugerův efekt, které říká, že lidé s nízkými schopnostmi mají tendence k optimistickým a nadsazeným závěrům svých výkonů i přesto, že jsou chybné. Tento efekt se projevuje díky neschopnosti posoudit své limity, které pocházejí z nedostatečné znalosti daného tématu (Kruger & Dunning, 1999).

1.4.6 Vaticinatio ex eventu, ex post

Je stavem, který vzniká nejčastěji při onemocnění spánkového laloku, kdy je jedinec přesvědčen, že prožívá události, které mu byly předurčeny, případně o svých schopnostech věštit a prorokovat budoucnost. Jedná se o organickou poruchu, při které se události upravují, aby zapadaly do současného dění. S touto nemocí se můžeme setkat také u schizofrenie (Vondráček & Holub, 2012). Je to jistě krajní případ tématu, který ale musíme brát v potaz, zejména v rané fázi poruchy, nebo s mírným rozsahem.

2 KLIENTI

2.1 Preference alternativ

Astin (1998) se zabýval otázkou, proč lidé dávají přednost raději alternativní medicíně, před medicínou standardní. Nejčastějším výsledkem bylo, že lidé díky alternativě získávají nějaký druh úlevy, ať už od bolesti, nepohody nebo symptomu a také přesvědčení, že alternativní medicína u nich funguje mnohem lépe než medicína standardní. Mezi další výhody, které byly zjištěny, je vnímání problému ze strany léčitele. Ten vytváří s klientem důvěrný vztah a vnímá problém jako celistvý, na rozdíl od lékařů, kteří jsou zaměřeni na jednotlivé symptomy.

Silně věřící lidé v paranormální fenomény, podle autorů McGarry & Newberry (1981), nebývají věřící ve smyslu nějaké síly ovládající náš svět, jsou to spíše jevy, které propůjčují schopnosti a odhalují určité poznatky, díky kterým se zdají problémy snadnější a řešitelnější. Esoterická víra jim tak dodává naději a „ukazuje“ budoucnost v různých aspektech života, čímž se snaží překlenout nejistotu a nevědění, které může být zdrojem úzkosti.

Alternativní medicína a její preferenci můžeme chápat také jako zpětnou vazbu, že se standardní léčbou není něco v pořádku. Ukazuje se, že s klienty nebývá navázán vztah, nemají tedy ani důvěru k lékaři. Na hlubší poznání a důvěrnost často ani není díky stupňujícím se požadavkům administrativy čas. Klientům také nevyhovuje technologičnost a nedostatečné vysvětlení léčby. Ve výsledku postrádají motivaci k dalšímu léčení standardní medicínou (Křížová, 2004). V takový moment se mohou obracet na alternativní léčbu, která mívá různorodou podobu, nejčastěji se setkáme s léčiteli, ale také jasnovidci a věštcí, na které se klienti obraceni v naději, že jim bude předurčen příznivější osud, vnuknuta naděje, nebo alespoň dostanou radu co a jak mají udělat, aby se tomu přiblížili. V této rovině se již bavíme o obracení se na magii a okultismus, do kterého dává klient víru. O těchto schopnostech ho musí nejprve jasnovidec přesvědčit. Pokud se tak stane, klient snadněji uvěří, že se může jeho život zlepšit. Což se díky důsledku placebo a sebenaplňující proroctví skutečně může stát (Hyman, 1981).

2.2 Faktory

Důvody, proč lidé věří, že byli svědky paranormálního jevu či mají paranormální schopnosti, jsou dva. Zaprvé, opravdu je mají, nebo zadruhé, špatně interpretovali normální zkušenost jako zkušenost paranormální (Blackmore & Trościank, 1985). Skutečnost, že paranormální víra stále přežívá, je dáno tím, že věřící na rozdíl od skeptiků vytvářejí více neplatných závěrů z pozorovaných důkazů a klamných ujištění, namísto zvažování alternativních vysvětlení, založených na reálných důkazech (Wierzbicki, 1985).

2.2.1 Víra a náboženství

Česká republika je obecně známá svojí nízkou religionistikou, což potvrzuje i výzkum, do kterého se řadí na šesté místo nejméně věřících zemí (Smith, 2017). Snižující se víra je dlouhodobě sledovaným trendem, který se projevuje zejména úbytkem ve velkých církvích, zatímco menší církve a nespecifikovaná víra zaznamenaly nárůst (Český statistický úřad, 27. února 2014).

Víra v náboženském smyslu, a příslušnost k církvi ale není synonymem víry v paranormální jevy, jakými jsou existence nadpřirozena, jasnovidectví nebo osudu. Nicméně, autor Orenstein (2002) ve své studii nachází korelaci mezi náboženskou vírou a vírou v paranormální jevy. Tedy, pokud lidé věří konvenční víře, je pravděpodobnější, že budou věřit i v paranormální jevy. A naopak, lidé, kteří se nehlásí k žádné víře, jsou stejně jako ostatní nenáchylní k víře v paranormální jevy. Podle výzkumu byl jen málokdo silně věřící v paranormální jevy, a současně nevěřící v konvenční náboženství. Wuthnow (1976) zjistil, že víra v alternativní metody jako je astrologie, může sloužit jako náhražka za tradiční církve, a tedy plnit jakousi spirituální úlohu a potřebu v životě lidí.

Zda bude člověk věřící v paranormální jevy určuje i rodinný základ a výchova. Elk (2017) nachází souvislost mezi vírou v paranormální jevy a vyrůstáním v rodině, která věřila v paranormální jevy. Nikoliv ovšem v rodině, která vyznávala tradiční víru. Autor také zjistil spojitost se silným zážitkem, který je identifikován jako spouštěč následovné orientace tímto směrem. V této souvislosti, která byla zjištěna kvalitativním výzkumem, varuje před možnou post hoc konfabulací a sociálně přijatelnějšími odpověďmi respondentů.

2.2.2 Vzdělání

Jaké jsou další faktory, které ovlivňují víru v paranormální jevy, zjišťovali autoři Aarnio & Lindeman (2005). Z dřívějších výzkumů sestavili hypotézu, která se ptala, zda jsou těmito faktory právě druh vzdělání, obor a pohlaví. Výsledky ukazují, že studenti vysokých škol věří v paranormální jevy méně než studenti škol odborných. To autoři přikládají vyšší úrovni kritického myšlení, které se u vysokoškoláků ukázalo. Výsledky se různí i mezi obory. Nejméně věřících v paranormální jevy jsou studenti medicíny, filozofie a psychologie, zatímco studenti orientovaní na vzdělávání a teologii jsou v této věci více přesvědčeni.

2.2.3 Kritické a logické myšlení (reasoning ability)

Hergovich & Arendasy (2005), ve výzkumu zaměřeném na kritické myšlení a vztah víry v paranormální jevy, nenašli rozdíl mezi věřícími a nevěřícími. Schopnost kritického myšlení se zde výrazně neodlišovalo, nicméně, logické myšlení se ukázalo být důležitým faktorem, který tuto víru ovlivňuje. Důvod, proč právě logické myšlení je určujícím faktorem nabízí vysvětlení, že logické myšlení na rozdíl od kritického, obsahuje kromě výkonové části i část rychlostní, která dokáže rychle vybrat správné řešení a vyhodnotí pravděpodobnost situace. Logické myšlení, zejména s nedostatkem času a nedostatkem informací je tedy rozhodujícím kritériem v otázce víry paranormálními jevům.

Paranormální jevy mají jedno společné, jejich pravděpodobnost je velice nízká. Pokud tedy nastane nepravděpodobný jev, je mylně interpretován právě díky malé pravděpodobnosti, která „nemůže“ být náhodná (Blackmore & Trosciank 1985). Také se zde můžeme setkat s fenoménem, který je popisován jako iluze kontroly, tu Langer (1975) definuje jako očekávání vlastního úspěchu v náhodném jevu, který je nepřiměřeně vyšší než objektivní pravděpodobnost.

Autoři Gray & Mill (1990) zjistili, že jednotlivé obory vysokých škol, co se týče skepticismu a kritického myšlení, se značně různí. Při aplikaci nabytých zkušeností se projevují převážně specificky než globálně. Tedy, lidé snadněji důvěřují těm datům, které se jeví jako reprezentativní a nesouvisí s jejich studovaný oborem. Teprve až při setkání s tématy, které znají, používají kritické myšlení. S úzce vymezenou oblastí, na kterou se jednotlivé profese specializují, a díky čemuž ztrácejí přehled o dalších disciplínách, souhlasí i Mortstein (2012), který za další příčinu považuje dlouhotrvající totalitu, která zastavila

rozvoj myšlení ve společenských vědách a zcela zakázala veškeré „povědy“, které byly provozovány skrytě. Revoluce měla tedy přímý vliv na paranormální vědy, které najednou byly legálně dostupným a novým zbožím pro širokou veřejnost.

Lidé věřící v paranormální fenomény, mají také horší skóre v testu zaměřeném na chybné uvažování, než je tomu u lidí nevěřících. To ovšem platí pouze v obsahu, který se vztahuje k parapsychologii a posuzování validity informací. Nikoliv k symbolickému a obecnému obsahu, kde rozdíl mezi skupinami nebyl nalezen (Wierzbicki, 1985).

2.2.4 Gender

Haraldsson (1981) našel ve třech studiích signifikantní rozdíl mezi věřícími v paranormální jevy. Ženy se ukázaly jako více věřící, tato skutečnost se ukázala jako platná i v dalších zemích jako je USA, Německo a Švédsko.

Rozdíly mezi pohlavím byly nalezeny zejména v otázce analytického myšlení a intuice. Ženy byly více intuitivní a méně analytické než muži (Aarnio & Lindeman, 2005). Rozdílné korelace našli i autoři Epstein, Pacini, Denes-Raj & Heier (1996) mezi pohlavími, a to u zvládání a zájmu o racionalitu, která je u mužů kritičtější než u žen.

Víra v paranormální jevy je sice u žen vyšší, ale je i odlišná svým obsahem. Zatímco ženy více věří v předpovídání budoucnosti, muži naopak věří v neobvyklé formy života jako je Sněžný muž či Lochneská příšera (Tobacyk & Milford, nedatováno In Vyse, 1997).

2.2.5 Trauma a psychické poruchy

Víra v paranormální jevy může mít souvislost také s dětským traumatem vzniklým například při zneužívání, častém stěhování, dlouhé izolaci nebo nemoci, vůči čemuž je dítě bezbranné a neschopné kontroly. Ve své snaze o nabytí moci nad takovými událostmi se může uchýlit do uzavřeného světa a fantazie, které později vyústí v paranormální víru a zkušenost (Lawrence, Edwards, Barraclough, Church, & Hetherington, 1995). Perkins & Allen (2006), kteří porovnávali jedince se zkušenosti fyzického zneužívání v dětství s jedinci bez této zkušenosti, došel k výsledku, který napovídá, že právě nejsilnější přesvědčení o paranormálních jevech je u lidí zneužívaných. Tento poznatek vysvětluje jako copingovou strategii spojenou s negativním zážitkem. Autoři Watt, Watson & Wilson (2007) se nicméně ptají na zbytek populace věřící v paranormální jevy, kteří ale neprošli zneužíváním. Rozšiřují tak spojitost této víry s úzkostí, kterou lze u těchto jedinců pozorovat. Autoři dále

zjišťují, že víra v paranormální jevy koreluje negativně s vnímáním prožitého dětství a kontroly.

Víra v paranormální jevy se ukazuje i v souvislosti s vnímanou potřebou po kontrole u lidí s narcistickou poruchou osobnosti. Tito lidé se ukazují jako méně věřící v posmrtný život, ale více věří v média a jasnovidce. Možným vysvětlením je narcistická fantazie a touha po moci a úspěchu, na které tyto fenomény lákají své klienty (Roe & Morgan, 2002).

Autor Wolfradt (1997) našel silnou korelaci ve vztahu žen věřících v paranormální jevy a disociativní poruchou spojenou s úzkostí. Úzkost a deprese může také, dle autorů Williams, Francis & Robbins (2007), hrát významnou roli. Ti na základě svého výzkumu, při kterém nacházejí korelaci mezi úzkostlivými respondenty a vírou v paranormální jevy, interpretují tuto souvislost jako snahu vyznat se v chaotickém světě, případně je náchylnost k této víře spojena se zkresleným úsudkem emotivitou.

3 JASNOVIDCI, VĚŠTCI A ŠARLATÁNI

Lidé, kteří prohlašují, že mají schopnost mimosmyslového vnímání, se nazývají senzibilové, anglicky „psychic“. Do této kategorie patří i média, channeleři a jasnovidci. Ti získávají různé informace o lidech, jejich nemocech a potížích, výhradně „vnitřním zrakem“, čtením aury a dalšími technikami. Někteří, zejména léčitelé, provádí navíc diagnostiku a léčbu, ta je často spojena s pozitivní energií a odstraňováním negativ. Někteří jasnovidci opakovaně spolupracují s policií, při hledání pohřešovaných osob (Heřt, 2011).

Brown (2007), který dlouhodobě sleduje a dokumentuje fenomén jasnovidectví, je přesvědčen, že lidé školící se ve střediscích pro média, neznají techniky chladného čtení, tedy ani Barnumův efekt. Všechny předpovědi a informace získávají bezděčně a považují je za souhrn vrozených a naučených dispozic.

Problematickou otázkou je ve spojení s chladným čtením upřímnost, která se těžce určuje, velké množství jasnovidců nicméně ve své schopnosti, vědeckost a pravost paranormálních metod věří, nebo alespoň svou praxi nezačali s úmyslem někoho podvést, i navzdory, že znají techniku chladného čtení (Dutton, 1988).

U nás jsou spíše než velká střediska rozšířené kurzy, které pořádají již zkušení jasnovidci a vykladači osudu. Často se můžeme setkat s nabídkami spojenými s dalšími a konkrétními fenomény, jako je rozšíření mimosmyslového vnímání, práce s čakrami a věštění z karet. Prokop (1977) rozlišuje jasnovidce na „pravé“ a „pseudotelepaty“, kteří vystupují na jevištích. Pravými jasnovidci odznachuje ty, kteří věří svým schopnostem a snaží se je za pomoci parapsychologie dokázat a uvést na do vědecké praxe. Nicméně, pokusy o jejich ověření nikdy neprokázaly jejich platnost. V roce 1937 byly dokonce vysílány rozhlasové pokusy s cílem ovlivnit a předat posluchačům myšlenku formou telepatie, které měla taktéž negativní výsledek. Goodfellow (In Prokop, 1977) vysvětluje možné fungování takového jevu na základě skryté sugesce, kterých si všiml v instrukcích telepata.

V kontextu těchto dat jistě stojí za zmínku Společnost českých skeptiků Sisyfos, nabízející milionovou odměnu za dokázání paranormálních schopností, kterou se dosud nepodařilo překonat.

Možným vodítkem k pochopení víry jedince a jeho přesvědčení, že oplývá paranormálními schopnostmi, je již výše zmíněná iluze kontroly. Ta je zřetelně patrná zejména u psychokinetiků, lidí, kteří věří, že mohou pohybovat a manipulovat předměty silou vůle. Jev vzniká za určitých podmínek při neschopnosti jedince vysvětlit takovýto jev racionální cestou. Ten je tedy vysvětlován jako psychokinetické působení (Blackmore & Trościank 1985).

3.1 Metody věštění

Zatímco psychologie má vědecký základ, vychází z klinických poznatků a formuluje pevné definice, je často ze strany veřejnosti nahrazována metodami jako je astrologie, numerologie, Tarot a další, které se často snaží tvářit jako vědecké, přesto mají četné nedostatky a zcela ignorují základy vědeckého poznání. Jejich teorie, formulované v četných knihách pop-psychologie, závisí především na víře než empirických důkazech (Kelly, Janzen & Saklofske, 2017).

Touha po poznání, zejména toho, co člověka čeká, má historii jako lidstvo samo. Zatímco náboženství a filozofie odpovídají obecně na témata jako je existence života po smrti, co nás zde čeká a podobně, věštění se ptá na konkrétní otázky v ohledu našich osudů zde na Zemi. Dále stručně zmíníme některé dnes často používané metody, které jsou volně dostupné a nabízené veřejnosti.

3.1.1 Astrologie

Astrologie pracuje se zvěrokruhem a vztahem hvězd a nebeských těles k postavení se Zemí, které v závislosti na datumu narození ovlivňují životy lidí. Astrologie sestavuje horoskopy jak pro jednotlivce na osobní úrovni, tak na úrovni obecné pro celou Zemi a události na ní. Nepředvídá pouze budoucnost, ale předepisuje například i vhodnou dobu ke sběru léčivých bylin a aplikaci léků. Nicméně, žádný z astrologických principů nebyl vědecky ověřen. Na lidský organismus má účinnost pouze Měsíc a Slunce, přesto se nejedná o předurčení a determinaci osudu (Heřt, 2008). Astrologie předpokládá určité dispozice a osobnostní rysy u jednotlivých znamení, těch je 12, rozdělených podle polarity, žívlů a kvality. Hamilton (2001) ve výzkumu zjistil, že jedním z důležitých faktorů při rozhodování, zda věříme astrologii nebo ne, je sociální přijatelnost, či žádostivost charakteristiky, které nám astrologie předkládá. Ti, kteří vnímají takto nabízené osobnostní rysy jako atraktivní, zároveň hodnotí astrologii jako validnější a více v ní věří.

Můžeme se také setkat s tvrzením, že astrologie je spjata s uměním, které hledá vztahy mezi pozicemi planet a událostmi na Zemi, ať už přítomnými, budoucími nebo minulými. I za předpokladu, že budeme astrologii považovat jako nauku, která vychází z empirie, jelikož pohyby planet mají kontrolovatelné údaje, stále chybí kauzální vysvětlení mezi vztahy planet a predikcí událostí u jednotlivých osob a jevů. Dalším problémem je, že astrologie zkoumá pouze pozitivní důkazy, ale ignoruje negativní. Což je zásadní kritérium exaktních věd (Vanýsek, 1998). Astrologická prohlášení mají snadno vysvětlitelný princip výroků, který v souladu s Barnuovým efektem je platný na široké spektrum lidí, a zároveň není testován na dalších znameních, kde by se pravděpodobně ukázalo, že jsou jednotlivé výroky pouze obecné, a tudíž subjektivně neplatné (Kelly, Janzen & Saklofske, 2017).

Výsledkem astrologického výpočtu je horoskop, ten lze sestavit pro člověka, i pro další subjekty, jako je stát, politické uskupení nebo spolky. I přes neschopnost dokázat pravdivost astrologie, zůstává velmi složitou pavědou, a některé astrologické práce vyžadují dlouhou přípravu a hluboké znalosti. Astrologové působili na dvorech vládců, u nás k nim patřil král Jiří Poděbradský a Albrecht z Valdštejna (Vondráček & Holub, 2012).

3.1.2 Aura

Je nehmotná substance či záře v okolí živých bytostí, zvířat a objektů, obsahující různé barvy, intenzitu a polaritu. Auru lze údajně zachytit i na fotografii, což je často vysvětlováno jako zrakový klam (Mornstein, 2012). Jednotlivé barvy informují o zdraví, nemoci a náladě. Nicméně, pro normální lidi je neviditelná, jsou ji schopni vnímat pouze esoterici a senzibilové, a to buď hmatem, nebo zrakem. Léčitelé na jejím základě diagnostikují nemoci, které léčí snímáním chorobné aury holou rukou a nanášením energie (Heřt, 2008). Vzácná schopnost vidění aury může být užitečnou a nenapadnutelnou odpovědí na otázku, odkud bere jasnovidec detailní informace o klientovi.

3.1.3 Jasnovidectví a věštění

Jedná se o metody mimosmyslového vnímání, které má propůjčovat schopnost vidění budoucnosti, současnosti i minulosti jasnovidecům, senzibilům a věštcům (Heřt, 2008). Všeobecně ve vztahu k jasnovidectví mluvíme o jasnozřivosti, což je schopnost vidět události nebo objekty v přítomnosti, které není možné vidět běžnou lidskou schopností. Tato metoda nepoužívá na rozdíl od věštění žádné pomůcky a předměty. Věštění se dá potom chápat jako obsáhlejší pojem, který vidí věci minulé, přítomné i budoucí (Briggs, 2006).

Věštění můžeme rozlišovat na vztahující se k minulosti, ověřující pravdivost, a vztahující se k budoucnosti. K těmto účelům byly vynalezeny nesčetné magické metody, jako je například věštění z kávové sedliny, čajových lístků, útroh zvířat i lidí, letu ptáků, pohledem do skleněné koule a mnohých dalších. Věštění, ať už jako zábavní prvek, nebo skutečně cílená záležitost, se v historii většinou poskytovalo za úplatu, stejně je tomu i dnes (Heřt, 2008). Každá metoda má svá specifika a svou cenu. Věštcí nezapomínají zmínit, že většina technik není exaktní věda a potřebuje jistou interpretaci. V ohledu předpovědi je trendem předpovídat hlavně neurčitý a obecný obsah, který má v rozumném horizontu vysokou pravděpodobnost, že se splní (Rowland, 2002). Úspěch tedy spočívá na potvrzení informací klientem a toho, jak se klient dokáže najít a promítnout do výkladu, a jak moc je schopný přistoupit na přesné, či nepřesné informace (Hyman, 1981).

Věštění na laické a veřejné úrovni se stalo součástí lidových tradic. Například rozkrojování jablka na Štědrý den, pouštění svíček ve skořápce na vodě nebo odlévání olova. Tyto, a jistě i mnohé další zvyky jsou zakořeněny i v našich pohádkách a literatuře. Oblíbenou literaturou, která nabízí svépomoc při vykládání významů snů, jsou početné snáře. Zatímco některé mají zcela konkrétní významy, jiné vykládají sny symbolicky. O vykládání snů se zmiňuje již Starý zákon. Bible nicméně zmiňuje i vidění. Vidění jsou dnes vysvětlována především jako halucinace způsobeny například intoxikací alkoholem nebo jinou látkou (Vondráček & Holub, 2012).

3.1.4 Karetní výklad

Karetní výklad je oblíbenou věšteckou metodou vycházející z postavení planet, které ovlivňují náhodné rozložení karet v balíčku. Karty odpovídají na určité otázky, které pokládá klient. Nejznámějšími kartami je Tarot, který má 78 listů, ty jsou děleny na postavy, arkány a znamení (Vondráček & Holub, 2012). K věštění se používají i hrací karty, důležitou součástí předpovídání nebo řešení určitého problému je opět vlastní interpretace vykladače a schopnost klienta najít se v daném obsahu. Také je doporučováno osvojit si rituály například v podobě dekorací jako jsou krystaly, závěsy a vůně, které navodí pro klienty i vykladače atmosféru. Důležitou součástí je vnitřní klid, který provází zúčastněné a dovoluje průchod energiím. Autor přirovnává předpovědi karet k předpovědím počasí, tedy jakémusi předpokladu toho, co se může a nemusí stát (Moore, 2017).

3.1.5 Numerologie

Je další metodou, která pracuje s čísly, daty a letopočty. Numerologie navíc převádí písmena jmen na čísla, z těch potom složitým výpočtem nachází v tabulkách charakteristické vlastnosti pro daného člověka. Základní tezí je zde důležitost vztahu mezi člověkem a čísly, které se k němu vztahují. Numerologie byla dříve důležitou součástí mystiky, dnes je převážně jen doplňkem esoteriky. Nicméně, díky výpočtům, které provádí, je často mylně považována za vědeckou, racionální důkaz pro tuto disciplínu samozřejmě ale chybí (Heřt, 2008). Každé číslo má v numerologii pozitivní a negativní význam, a je spojeno s určitým tématem. Numerologie hodnotí jak datum narození, tak například i oblíbené číslo, které definuje kým jsme, podobně jako třeba oblíbená barva. Základním východiskem je zde premisa, že každý z nás je duchovní bytost, která se reinkarnuje a vyvíjí, a to podle toho, jak žijeme a opakujeme naše životy. Numerologie dále pracuje s termíny jako je karmická zátěž a jak s ní terapeuticky pracovat (Decoz & Monte, 2002).

3.1.6 Palmistrie – chiromantie

Metoda čtením z ruky, jejího vzhledu a stavby, známá ze staré Číny, Indie a Egypta. Jednotlivé rýhy jsou označeny jako rýha života, hlavy a srdce. Každá má svůj význam, který odpovídá vitalitě, intelektu a emotivitě člověka. Hodnotu těchto kvalit určuje jejich délka, hloubka, umístění a vztah k dalším rýhám (Heřt, 2008). Jedná se o víru na stejném základě jako astrologie, a tedy, že osud člověka je napsán ve hvězdách, a ten lze vyčíst z ruky (Vondráček & Holub, 2012). Palmistrie je dále dělena na „vědeckou“ a tradiční. Zatímco tradiční palmistrie se soustředí na předvídaní budoucnosti a věštění, vědecká pojímá krajinu ruky jako grafické zobrazení nevědomé mysli. Budoucnost a její předvídaní je zde zcela vyloučeno. Autoři tím chtěli dokázat vědeckost metody a vyvrátit spekulace o mysticismu, což se ale nezdařilo. Můžeme se v tomto kontextu setkat také s terapií, která s cílem změnit a zlepšit situaci klienta, využívá stimulace čar, které jsou spojeny s hlavou a myslí pomocí meridiánů. Metoda je blízká akupunktuře, oproti ní je ale na začátku rozvoje (Raymond, 2012).

3.1.7 Léčitelství

Mnoho lidí zajímavější se o určité paranormální jevy, často nabízí kromě výkladu budoucnosti a událostí, také diagnostiku a léčbu. Zde se již setkáváme s oborem, který může mít přímý vliv na zdraví člověka. Heřt (2010) definuje dva základní problémy léčitelství,

kteřé se snaží konkurovat klasické medicíně. Jsou jimi nedostatečně vzdělání a znalosti, a vědecky nevysvětlitelné metody. Zatímco lékař má různorodé diagnostické prostředky od základního vyšetření přes složité laboratorní výsledky, léčitel používá diagnostiku založenou na různorodých systémech bez vědeckého opodstatnění. Léčitelé využívající přírodních zdrojů jako jsou bylinky, cvičení, masáže a další metody, které mají své místo i na poli moderní medicíny, se nazývají naturopati. Často i přes malé znalosti anatomie, zdraví a nemoci, mají dobrý přehled o metodách, které používají. Druhou skupinou jsou léčitelé, jejichž metody nemají vědecký základ, patří sem psychotronika, biotronika, reiki a další. Léčitelé nicméně nemají vůči svým pacientům, na rozdíl od lékařů působících ve zdravotnickém zařízení, žádnou odpovědnost.

Aakrster (1986) vidí hlavní rozdíly alternativní a klasické medicíny v pěti bodech:

1. *Zdraví* – které je definováno podle Světové zdravotnické organizace jako absence nemoci, zatímco alternativní medicína chápe zdraví jako balanc protichůdných sil, života a smrti, energie a vyčerpání, zlepšení a zhoršení. Člověk by tedy měl například mít správný balanc mezi prací a relaxací. Tyto myšlenky jsou převzaté, a pocházejí z Indické Arjувédy.
2. *Nemoc* – alternativní medicína má určité teorie o vzniku nemoci, netýkají se ale nemoci všeobecně ani celostně. Setkáváme se s určitou lokalizací a omezeným zaměřením například na pouhé orgány a struktury.
3. *Diagnóza* – diagnostika se u alternativní medicíny soustředí hlavně na funkčnost. Používá metody, které jsou spojené s pozorováním řeči těla, diagnostika z duhovky, akupunkturní body, všímá si zvyků, mentálních bloků a stavby těla.
4. *Terapie* – klasická medicína se soustředí na odbourání příčiny, která pacienta omezuje. Alternativní medicína jde naopak cestou, která se snaží posílit vitalitu a zdraví. Výsledek je většinou pomalý a neprůkazný. Častou kritikou ze strany léčitelů jsou cizorodé látky jako je třeba očkování a další invazivní terapeutické metody.
5. *Pacient* – zatímco v alternativní medicínou je pacient brán jako aktivní a zapojený v léčbě, v medicíně klasické je viděn jako pasivní příjemce pomoci, který musí poslouchat autority.

Důvodů, proč lidé preferují léčitelství je více, zatímco někteří pacienti hledají léčbu založenou na přírodních principech a bez vedlejších efektů, jiní vnímají pomyslné rovnítko mezi financemi a kvalitou/efektivitou péče, kterou si hradí alternativy. Léčitele jsou

vyhledávání také lidmi s chronickými problémy a nevléčitelnými nemocemi. Na rozdíl od klasických lékařů, nemusejí léčitelé věnovat pozornost zdravotnické dokumentaci, výkazům a záznamům, mohou se tak plně věnovat pacientům. Řada pacientů se chce dozvědět něco o sobě a jak zlepšit zdraví, namísto zabýváním se nemocí. Demograficky se setkáme v ordinaci léčitele převážně s ženami, ve věku 30-40 let (Furnham, 2015).

3.2 Konzultace

Věštcí nejčastěji přijímají klienty ve svých domovech, občas i v místech k tomu účelu pronajatých, často spojených s prodejem esoterických předmětů. Zatímco někteří se musí objednávat, jindy je konzultace dostupná na počkání. Tyto prostory bývají hojně vyzdobené. Na stěnách můžeme vidět vyobrazení svatých, certifikáty a diplomy, vytištěné modlitby, kříže a fotografie. Ústředním bodem bývá stůl, na kterém jsou prováděny věštby. Tito lidé umí dobře rozlišovat mezi klienty, v zásadě se setkávají se dvěma skupinami. První z nich jsou klienti turisté, kteří vyhledají takovou službu čistě pro zábavu. V esoterické schopnosti příliš nevěří, a už se pravděpodobně znovu nevrátí. Druhou skupinou jsou běžní klienti, kteří hledají odpovědi na různorodé problémy. Ti se většinou opakovaně vrací. Jsou tedy ekonomicky zajímavějším cílem. Rozdílný je i obsah konzultace. Zatímco nově příchozí chtějí slyšet věci, které se týkají jich samotných a snaží se tak otestovat schopnosti jasnovidce, stálí klienti se zaměřují na problémy (Davis, Boles & Tatro, 1984). Základním kamenem je důvěra a přesvědčení, setkáváme se s nutností spolupráce a otevřenosti ze strany klienta. Na klienty je vytvářen tlak a působen dojem, že pokud se jasnovidci nedaří, je to vina klienta, jelikož se dostatečně nesnaží a nesoustředí. Pokud se jedná o první konzultaci, a klient se s jasnovidcem nezná, pravděpodobně bude klient dotazován, zda už mu v minulosti někdo budoucnost předpovídal, popřípadě co. Tím se jasnovidce chrání před dvojím, rozdílným výkladem (Rowland, 2002).

Podle Amoryho (2011) existují jednotlivé fáze průběhu konzultace, které rozděluje na:

1. *Fáze – vytvoření raportu*

V první chvíli jasnovidce využívá horkého čtení a stop, které získal přípravou. Vytváří si také první dojem o klientovi, uplatňuje základní psychologii.

2. *Fáze – interakce*

V této fázi se jasnovidce snaží klienta přesvědčit o svých schopnostech, jeho cílem je klienta otevřít ke spolupráci a potlačit pochybnosti. Jasnovidce se snaží řadou nepřímých otázek vylákat reakci z klienta. Neptá se přímo, snaží se klienta přimět ke vzpomínání a zasazení určitých (i nepravdivých) výroků do minulosti. V této fázi ještě nepoužívá zpětnou vazbu, ale informace si schovává na později.

3. *Fáze – souhrn*

V poslední fázi jasnovidce připomíná všechny svoje úspěšné zásahy, a ty potom ještě vylepšuje. Setkáváme se zde s předpověďmi. Pokud se klient přišel zeptat na situaci ohledně vztahů, často se dozví, že někoho skutečně potká. Klíčové je nedělat žádné konkrétní věštby, ale mluvit spíše o možnostech a potenciálu, což zaručuje bezpečnost při možném neúspěchu.

Důležitou zásadou, která se nese celým sezením, je předstírání, že jasnovidce ví mnohem více než dává najevo. Je to neustálý balanc ze strany jasnovidce na hraně mezi nepodstatností sdělovat a vysvětlovat takové informace, a zároveň ujištěním, že je klient zachytil a zůstává ohromen.

3.3 Etické aspekty

Zatímco většina humanitních a pomáhajících profesí podléhá určitým závazkům, etickým i organizačním normám, léčitelé, jasnovidci a věštcí, kteří jsou zapsáni pouze jako živnostníci bez dalších specifik, se nemusí řídit prakticky ničím. Avšak, i v této společnosti se můžeme setkat například s pravidlem, které říká, že závažná témata jako je smrt klienta, se nesdělují, v případě, že věstec takovou budoucnost uzří. Je pravděpodobné, že zde existuje širší povědomí o fenoménu sebenaplňujícího se proroctví a navíc, že by taková věštba mohla mít důsledky i za předpokladu, že by nebyla správná. I přesto, neexistuje obecně závazný kodex, což je patrně dáno tím, že zde neexistuje žádná odbornost, můžeme se ale setkat s lokálními etickými kodexy, které definují jednotlivé školící společnosti poskytující certifikáty.

Do etického aspektu přispívají také podvody, které zmítají společností. Briggs (2006) referuje o dvou aspektech parapsychologického podvádění. Tím prvním je neustále se měnící a navyšující se koncept složitosti parapsychologických testů, které testují

deklarované schopnosti. Lidská povaha má tendence se přizpůsobovat a adaptovat na řešení daného problému. Při obcházení pravidel testování parapsychologických schopností, se musí přizpůsobit i výzkum, který se přirozeně snaží eliminovat a posílit spolehlivost testu. To, co se testovaným subjektům zdá jako zbytečné navyšování pravidel, je ve skutečnosti ale nutností k ověření platnosti. Úspěch podvodu je tak vlastně pouze dočasný, jelikož testová slabina bývá odhalena a odstraněna. Testovaný subjekt již není schopen své schopnosti replikovat, jelikož nezná řešení, kterým by test v tak krátké době obešel. Druhým aspektem je sama otázka, proč se parapsychologická komunita snaží vyhnout podvodům, je prostá reputace, která s každým odhalením klesá a nechává v mysli veřejnosti spojitost s odhalením a pochybnosti u budoucích zázraků.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

V teoretické části jsme díky různorodým výzkumům mohli nahlédnout na současné i dřívější uvažování o možných souvislostech a použití Barnumova efektu. Ten je často využíván jako forma napojení se na klienta a získání pocitu důvěry k následné další spolupráci. Pokud se podaří jasnovidci přesvědčit klienta o svých schopnostech, například pomocí výroků o klientově minulosti a rysech osobnosti, které zdánlivě vypadají soukromě, či dávají smysl jen jemu, pak je jasnovidec přijat jako ověřený a není nutné pochybovat o jeho schopnostech. Tím kontroverznější může být takový počín u předpovědí týkajících se důležitých změn v životě klienta, při kterých by se v jiné situaci, či za asistence odborného poradenství, rozhodl zcela jinak.

Je pro nás tedy logickým krokem snažit se nalézt a popsat souvislosti spojené s rysy potencionálních klientů, které by mohly vést k širšímu porozumění a předcházení chytře konstruovaných, ale klamných metod. Předešlé výzkumy se soustředí primárně na rysy respondentů v souvislosti s jejich vírou v esoteriku. My ale víme, že služby jasnovidců navštěvují i lidé, kteří nemusí být čistě esotericky založení, případně nejsou zcela přesvědčeni. V době krize jsou nicméně lidé často zranitelnější a ochotnější zkusit i poslední možnost, která by mohla být alespoň trochu užitečná. A právě odhalení budoucnosti, které odkrývá velký prostor na budoucí přípravu či snímá nervozitu z nejistoty, se zdá jako skvělý a rychlý prostředek pomoci. Domníváme se tedy, že pokud se tento vztah v úvodní konzultaci nepodaří nastavit, klient začne být skeptickým i ke zbývajícimu obsahu, předpovědím a pokynům, co musí být uděláno. Předpokládáme, že obecné výroky jsou důležitým činitelem při získávání důvěry v takovém vztahu.

Ptáme se tedy, zda existují jedinci, kteří jsou ochotnější uvěřit daným schopnostem již při navazování spojení. Naším záměrem je **nalézt souvislost mezi důvěrou v obecné výroky a rysy osobnosti.**

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Obecně design experimentu měl tuto podobu: pokusným osobám je předložen osobnostní inventář a následně jim jsou prezentovány náhodně vybrané texty, které mají popisovat jejich osobnost. Pokusné osoby neví, že jde o náhodně vybrané texty – naopak jim je řečeno, že jde o texty sestavené na základě jejich výsledků psychodiagnostického testování. Jsou nicméně vyzvány k tomu, aby u předložených textů posoudily, do jaké míry se střetují do jejich přesvědčení o své vlastní osobnosti. Následně je proband upozorněn na to, že byl klamán a jsou mu zobrazeny skutečné výsledky inventáře.

5.1 Testové metody

Testovou metodou byl pouze inventář PSSI, který následoval po vyplnění demografických údajů jako je pohlaví respondenta, rok a měsíc narození, informace o zaměstnání či studiu, nejvyšším dosaženém vzdělání, oboru a nejvyšším plánovaném vzdělání v případě, že se jedná o studenta.

5.1.1 Inventář stylů osobnosti a poruch osobnosti (PSSI)

Inventář stylů osobnosti a poruch osobnosti (Persönlichkeits-Still- und Störungs-Inventar) autorů Julia Kuhla a Miguela Kazéna obsahuje 140 položek s možnostmi odpovědí 0 - naprosto nesouhlasí, 1 - spíše nesouhlasí, 2 - spíše souhlasí, 3 - naprosto souhlasí. Test má celkem čtrnáct škál a každá škála má deset otázek. Ty měří jednotlivé osobnostní styly, které ve své vyhraněnosti souvisí s poruchou osobnosti tak, jak je chápeme z psychiatrických diagnostických manuálů (DSM-III-R, DSM-IV, MKN-10). Inventář zkoumá především osobností rozdíly nepatologických stylů a také funkční základy, rizikové faktory a vývojové podmínky. Vysoký či příliš nízký výsledek škál může značit poruchu osobnosti, nelze ale pouze na jeho základě diagnostikovat příslušnou poruchu osobnosti. Do takové úvahy je potřeba zahrnout i další, diagnostická kritéria (Svoboda et al., 2013).

Tabulka 1: Styly a poruchy PSSI. Mezi nimi hraniční formy, označované jako nepatické.

Styl	Jednostrannost	Porucha
sebejistý	bezohledný	disociální
nedůvěřivý	svéhlavý	paranoidní
rezervovaný	chladný	schizoidní
sebekritický	pochybovačný	nesebejistý
pečlivý	přesný/perfekcionistický	nutkavý
intuitivní	mytický	schizotypní
optimistický	příkrášlující	hapsodický
ctižádnostivý	sebestředný	narcistický
kritický	umíněný/zatrpklý	negativistický
loajální	příchylný	závislý
impulzivní	vrtkavý	hraniční
příjemný	předvádějící se	histrionský
klidný	utlumený	depresivní
ochotný	obětavý	obětující se

Příklad popisu stylu intuitivní:

Hlavním rysem tohoto osobnostního stylu je zvláštní sensitivita pro vytušení jevů a možností jednání, k nimž nelze dospět logickým myšlením ani na základě intuitivní zkušenosti. Mnohé události, předměty a osoby mají pro tyto jedince emocionální význam, který daleko přesahuje jejich racionálně zdůvodnitelný obsah. Jedinci s patologickým vystupňováním tohoto stylu často věří neobvyklým jevům jako je například jasnovidecství, telepatie nebo šestý smysl. Tito jedinci působí svým chováním a vnějším zjevem často zvláště nebo excentricky. V sociálních situacích jsou krajně úzkostliví.

5.1.2 Vlastní experiment

Druhým požadavkem, který následoval po vyplnění inventáře PSSI, jsou hodnocení připravených textů vycházejících ze škál PSSI. Pro jednotlivé škály jsme vytvořili dva druhy textů popisující nadprůměr a podprůměr v závislosti dosažených výsledků v testu. Respondent dostane pět náhodně vybraných popisů osobnosti, které hodnotí bodovou škálou na základě přesnosti s jeho osobou.

Příklad textu pro intuitivní styl osobnosti – nadprůměr:

Jste velice uvědomělý, až skeptický typ. Někdy se může zdát, že všechny myšlenky, nápady a teorie, které nemají jasný původ a dokazatelnost, musejí být zpravidla zavrženy.

Intuice není něco, čemu dáváte přednost před zdravým a střízlivým rozumem. Jste člověk, který se nenechá jednoduše ošálit ani odbýt. Jen ztěžka uvěříte jevům, které se nedají racionálně vysvětlit. Lidé vašeho typu zpravidla nemívají problém v sociální komunikaci a rádi přispívají pádnými argumenty do diskuze.

Příklad textu pro intuitivní styl osobnosti – podprůměr:

Máte zvláštní schopnost vytušit možný průběh událostí mnohem dříve než ostatní lidé. Jsou to události, ke kterým nelze dospět logickým uvažováním ani na základě intuitivní zkušenosti. Mají pro Vás ale silný emociální význam, který přesahuje jakýkoliv zdůvodnitelný obsah. Lidé s touto zkušeností nezdědka dávají význam šestému smyslu, jasnovidectví a telepatii. Častou slabinou takovýchto lidí je ale úzkostlivost v sociálních situacích.

5.2 Formulace hypotéz ke statistickému testování

Z dostupných informací a předešlých výzkumů předpokládejme tyto hypotézy, které budeme ověřovat:

- **H1:** Ženy jsou ochotnější přijmout obecné výroky o své osobě než muži.
- **H2:** S přibývajícím věkem jsou lidé ochotnější přijímat obecné výroky o sobě samém.
- **H3 a:** Vyšší hodnoty na škále Intuitivní styl jsou spojené s vyšší tendencí přijímat obecné výroky o sobě samém.
- **H3 b:** Vyšší hodnoty na škále Ctižádostivý styl jsou spojené s vyšší tendencí přijímat obecné výroky o sobě samém.
- **H3 c:** Vyšší hodnoty na škále Ochetný styl jsou spojené s vyšší tendencí přijímat obecné výroky o sobě samém.

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Data byla sbírána oslovením uživatelů sociální sítě Facebook prostřednictvím odkazu na předem připravené stránky. Kvantitativní prvek experimentu nám tímto umožnil zkoumat širokou populaci samovýběrem, limitující pouze v možnostech rozsahu testu PSSI, který je pro adolescenty a dospělé. Test je i přes svou jednoduchost a neměnnou škálu odpovědí poměrně časově náročný, po něm následoval ještě úkol, který si musel respondent nejprve přečíst a následně ohodnotit. Motivací respondentů byla patrně touha vyzkoušet si psychologické testování a dozvědět se něco nového.

Celkově se do výzkumu přihlásilo 745 respondentů. Po filtraci dat od těch, kteří nedokončili celý proces výzkumu, strávili čtením předložených textů méně než jednu minutu, nebo si protirečili při vyplnění úvodní strany, jsme získali 505 platných respondentů. V souboru převažovaly ženy, v počtu 433 nad muži, kterých bylo 72. Průměrný věk respondentů byl 24,1. Se směrodatnou odchylkou 6,1. Do výzkumu zahrnujeme věkové rozmezí 15–50 let, viz diskuze.

Tabulka 2: Přehled výzkumného souboru z hlediska pohlaví a věku

skupina	počet	průměr	sm. od.	minimum	maximum
ženy	433	23,9	6,0	15,6	48,7
muži	72	24,9	6,2	17,6	41,9
celý soubor	505	24,0	6,0	15,6	48,7

Z dat lze dále vyčíst, že největší počet respondentů má středoškolské vzdělání (325), a stejný počet plánuje vystudovat vyšší než bakalářský program, z čehož nejvíce studentů převažuje v pedagogických a společenskovedních oborech (187).

6.1 Etické hledisko a ochrana soukromí

Nabídka do výzkumu byla šířena ve formě dobrovolné účasti. Kromě základních informací toho, co a jak zkoumáme, dostal respondent také informaci o nakládání s poskytnutými daty pro statistické účely a anonymitě, která zahrnovala vyplnění roku a měsíce narození. Vstupující respondent musel před testováním souhlasit s dobrovolností a se shromažďováním dat dle Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze

dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů.

Náš výzkum má experimentální charakter, který pro svou povahu nelze vyřešit jinak, než dočasným klamáním respondentů, které jsme provedli v co nejšetrnější možné formě. Po vyplnění testu respondent nabyde dojmu, že zobrazené texty mají popisovat jeho osobnost na základě výsledků. Tyto texty jsou ale náhodně přiděleny. Po oznámkování by v případě znalosti nesouvisejících textů patrně došlo k ovlivnění hodnocení, případně by vyvstaly komplikace se zmatečností a zdůvodňováním daného smyslu. Výzkumný projekt byl proto předán k posouzení etické komisi Katedry psychologie, FF UP.

Po hodnocení na škále ve formě procent, kdy se respondent ztotožňuje s popisky osobností, následuje omluva a vysvětlení s příkladem, kdy se s podobným jevem setkáváme a proč ho zkoumáme. Součástí omluvy jsou samozřejmě skutečné výsledky testu a upozornění na pouhý informativní účel dosažených skóre, které nelze interpretovat jako poruchu osobnosti bez dalších vyšetření prováděných za tímto účelem psychologem.

Výsledky jsou zobrazeny jako skóre jednotlivých škál s popisy převzatými z PSSI.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

K prozkoumání vztahů mezi jednotlivými proměnnými byl použit regresní model. Zá závisle proměnnou jsme zvolili odpověď respondenta na otázku, do jaké míry jej (náhodně vylosovaný) popis osobnosti vystihuje. Od každého respondenta jsme měli k dispozici 5 odpovědí na 5 odstavců popisu osobnosti. Pro účely analýzy jsme s každou odpovědí pracovali jako se zvláštním pozorováním. Datová matice proto obsahovala 2525 řádků (místo původních 505).

Závisle proměnná vykazovala rozdělení připomínající spíše rovnoměrné rozdělení než rozdělení normální. Jednotlivé hodnoty jsme proto převedli na percentil a následně na z-skór s využitím kvantilů normovaného normálního rozdělení. Tato takzvaná plošná transformace zachovává původní informaci a zároveň rozdělení transformované veličiny přibližuje normovanému normálnímu rozdělení.

Za regresory byly zvoleny následující proměnné:

- **Pohlaví**, kde jsme za referenční skupinu zvolili ženu a za kódovanou skupinu muže.
- **Věk** v letech (s přesností na měsíc).
- **Skutečná shoda**. Tento regresor zachycuje, do jaké míry je míra souhlasu respondenta ovlivněná tím, do jaké míry se jeho skutečné výsledky shodují s vylosovanými popisy osobnosti. V případě, že byl jedinci vylosován text, který popisoval nadprůměrné hodnoty daného osobnostního stylu, rovnala se hodnota tohoto regresoru z-skóru škály inventáře PSSI měřící daný styl. Pokud byl naopak vylosován text popisující podprůměrné hodnoty, pak se regresor rovnal z-skóru dané škály vynásobenému mínus jedničkou. Tedy regresor nabývá vysokých hodnot, když je jedinec nadprůměrný v dané vlastnosti a byl mu vylosován text popisující nadprůměr nebo naopak, když je podprůměrný a byl mu vylosován text popisující podprůměr.
- **14 škál inventáře PSSI** pro snazší interpretaci převedené na z-skór s pomocí aritmetického průměru a výběrové směrodatné odchylky.

Jelikož se v datovém souboru vyskytuje každý respondent 5x, je zde poškozena nezávislost pozorování, které je podmínkou k provedení testů statistické významnosti.

Z tohoto důvodu jsme nepoužili klasický lineární model, ale takzvaný model se smíšenými efekty.

Model se smíšenými efekty předpokládá, že kromě takzvaných fixních faktorů (všechny výše uvedené regresory), existují i takzvané náhodné faktory. Náhodný faktor je nominální regresor, u kterého předpokládáme existenci rozsáhlé populace jeho úrovní, z nichž jsme my některé vylosovali. Druhým předpokladem je to, že velikosti efektů (regresních vah) těchto úrovní mají v této hypotetické populaci normální rozdělení se střední hodnotou 0 a neznámou směrodatnou odchylkou. Do modelu jsme vložili tyto náhodné efekty:

- **Respondent.** Celkem 505 úrovní, pocházejících z populace všech potenciálních respondentů.
- **Text popisu.** Celkem 10 úrovní odpovídajícím tomu, jak je který popis osobnosti věrohodně napsán. Předpokládáme, že existuje hypotetická nekonečná populace textů, které by mohly popisovat osobnost člověka a my z nich vybrali jen 10, které jsme použili.

Odhad parametrů byl proveden v programu R metodou maximální věrohodnosti. Model vykazuje dobré vlastnosti – rozdělení reziduí téměř přesně kopíruje normální rozdělení a vizuální kontrola rozptylu reziduí pro různé hodnoty predikované proměnné neodhalila jakýkoli problém.

V uvedeném statistickém modelu je do jisté míry problematické to, že jednotlivé škály inventáře PSSI jsou korelované. Hodnoty VIF se pro těchto 14 regresorů pohybují mezi 1,22 až 4,63 (medián 2,24). Nejedná se o nepřijatelné hodnoty, ale jejich výše stačí k tomu, aby odhady jednotlivých regresních vah byly méně stabilní a citelně se rozšiřují konfidenční intervaly. Z tohoto důvodu jsme vedle výše uvedeného modelu fitovali pro každou ze 14 škál vlastní model, který obsahoval stejné regresory jako je uvedeno výše, až na škály PSSI, z nichž zde byla přítomna vždy jen jedna.

7.1 Výsledky

Výsledky obou postupů jsou pro nás smysluplné a vzájemně se doplňují za předpokladu, že vezmeme v potaz, co odhadnuté regresní koeficienty znamenají. Pro separátní modely říká hodnota regresního koeficientu pro libovolnou škálu PSSI, *o kolik směrodatných odchylek vzroste míra souhlasu respondenta s předloženým popisem*

osobnosti, pokud hodnota dané škály vzroste o jednu směrodatnou odchylku. Pro společný model regresní koeficient libovolné škály PSSI říká, o kolik směrodatných odchylek vzroste míra souhlasu respondenta s předloženým popisem osobnosti, pokud hodnota dané škály vzroste o jednu směrodatnou odchylku, zatímco hodnoty ostatních regresorů zůstaly nezměněny.

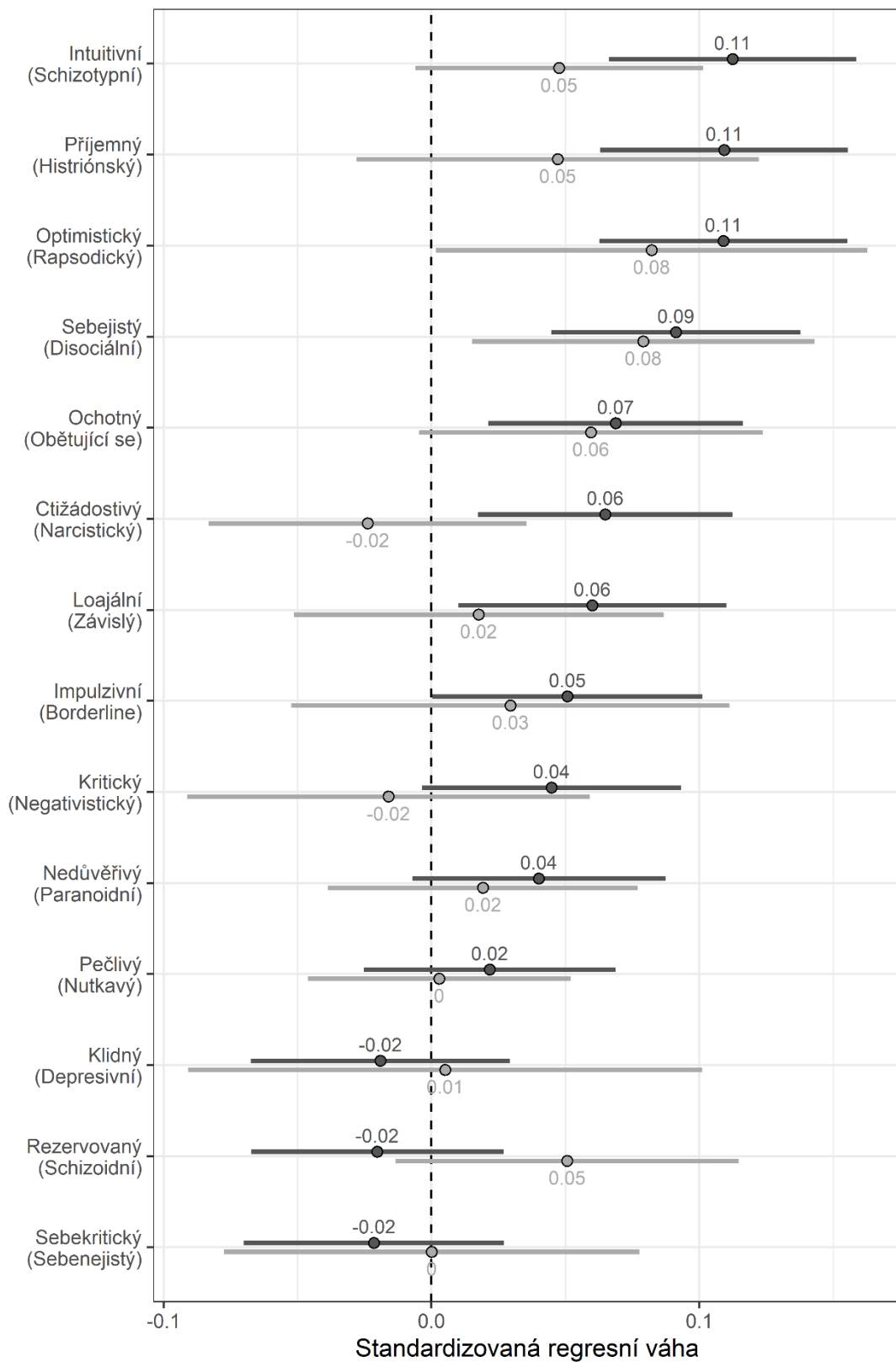
Separátní modely tedy ignorují například fakt, že když má jedinec vyšší skóre na škále ctižádostivého stylu, tak nejspíš bude mít i zvýšený skór na škále sebejistého stylu, tudíž pozorovaný vztah mezi ctižádostivým stylem a mírou souhlasu může být ve skutečnosti způsoben sebejistým stylem. Jejich výhoda je však citelně vyšší statistická síla. Tabulka 3 obsahuje regresní koeficienty získané oběma metodami pro každou ze 14 škál.

Tabulka 3: Odhadnuté hodnota regresních koeficientů

Škála	Společný model			Oddělené modely		
	Beta	Testová stat.	P-hod.	Beta	Testová stat.	P-hod.
Sebejistý (Disociální)	0,08	t(503,61) = 2,43	p < 0,05	0,09	t(504,25) = 3,85	p < 0,001
Nedůvěřivý (Paranoidní)	0,02	t(504,48) = 0,65	p = 0,51	0,04	t(504,15) = 1,66	p = 0,10
Rezervovaný (Schizoidní)	0,05	t(504,90) = 1,55	p = 0,12	-0,02	t(504,44) = -0,85	p = 0,40
Sebekritický (Sebenejistý)	0,00	t(505,72) = 0,00	p = 1,00	-0,02	t(505,07) = -0,87	p = 0,38
Pečlivý (Nutkavý)	0,00	t(505,13) = 0,12	p = 0,91	0,02	t(504,86) = 0,91	p = 0,37
Intuitivní (Schizotypní)	0,05	t(504,19) = 1,74	p = 0,08	0,11	t(504,02) = 4,77	p < 0,001
Optimistický (Rapsodický)	0,08	t(503,68) = 2,00	p < 0,05	0,11	t(503,98) = 4,63	p < 0,001
Ctižádostivý (Narcistický)	-0,02	t(503,94) = -0,79	p = 0,43	0,06	t(504,00) = 2,69	p < 0,01
Kritický (Negativistický)	-0,02	t(504,73) = -0,42	p = 0,68	0,04	t(503,95) = 1,82	p = 0,07
Loajální (Závislý)	0,02	t(503,58) = 0,50	p = 0,62	0,06	t(503,53) = 2,36	p < 0,05
Impulzivní (Borderline)	0,03	t(503,50) = 0,71	p = 0,48	0,05	t(503,59) = 1,98	p < 0,05
Příjemný (Histrionický)	0,05	t(504,05) = 1,23	p = 0,22	0,11	t(504,58) = 4,65	p < 0,001
Klidný (Depresivní)	0,01	t(504,87) = 0,10	p = 0,92	-0,02	t(504,28) = -0,78	p = 0,44
Ochotný (Obětující se)	0,06	t(503,46) = 1,82	p = 0,07	0,07	t(503,55) = 2,84	p < 0,01

Jelikož hodnoty v tabulce 3 nejsou pro svůj počet příliš přehledné, zobrazujeme totéž ještě jednou s pomocí obrázku 1.

Obrázek 1: Odhadnuté regresní koeficienty a jejich 95% konfidenční intervaly

Pozn.: Světle jsou značeny odhady pro společný model a tmavě pro separátní modely. Škály jsou seřazeny dle velikosti efektu.

Kromě regresních vah pro jednotlivé škály doplníme také regresní koeficienty ze společného modelu pro regresory pohlaví, věk a skutečná shoda v tabulce 4.

Tabulka 4: Regresní váhy pro regresory pohlaví, věk a skutečná shoda

Škála	Beta	Testová statistika	P-hodnota
Počátek	-0,042	$t(206,87) = -0,37$	$p = 0,71$
Skutečná shoda	0,370	$t(2\ 376,80) = 22,90$	$p < 0,001$
Pohlaví	0,142	$t(504,28) = 2,09$	$p < 0,05$
Věk	0,001	$t(503,42) = 0,14$	$p = 0,89$

Pozn.: Referenční skupiny regresoru pohlaví je žena, jedničkou je kódovaný muž.

Na základě výše zmíněných dat můžeme zhodnotit platnost stanovených hypotéz následovně:

- H1:** Ženy jsou ochotnější přijmout obecné výroky o své osobě než muži. *Hypotézu nepřijímáme. Výsledky naznačují častější souhlas s obecnými výroky u mužů ($p < 0,05$).*
- H2:** S přibývajícím věkem jsou lidé ochotnější přijímat obecné výroky o sobě samém. *Hypotézu nepřijímáme. Vztah není signifikantní ($p = 0,89$).*
- H3 a:** Vyšší hodnoty na škále Intuitivní styl jsou spojené s vyšší tendencí přijímat obecné výroky o sobě samém. *Hypotézu přijímáme ($p < 0,001$).*
- H3 b:** Vyšší hodnoty na škále Ctížádostivý styl jsou spojené s vyšší tendencí přijímat obecné výroky o sobě samém. *Hypotézu přijímáme ($p < 0,01$).*
- H3 c:** Vyšší hodnoty na škále Ochotný styl jsou spojené s vyšší tendencí přijímat obecné výroky o sobě samém. *Hypotézu přijímáme ($p < 0,01$).*

Nad rámec ověřovaných hypotéz, byl signifikantní vliv pozorován ještě u stylů Sebejistý, Optimistický, Loajální, Impulzivní a Příjemný.

Nejsilnější vztah byl pozorován u trojice rysů Intuitivní, Příjemný a Optimistický. Vztahy mezi poruchami osobnosti a souhlasem s obecnými výroky jsou pouze slabé, s efekty 0,05 – 0,11.

8 DISKUZE

Náš výzkum byl proveden na dostatečně velkém vzorku, nedá se ale považovat za reprezentativní, jelikož zde převládají studenti, s průměrným věkem 24 let a z 86 % žen.

Výsledky regresní analýzy nám odhalují celkově slabé vztahy mezi stylem osobnosti a souhlasem v přijetí obecného popisu osobnosti. Mnohonásobným testováním jsme našli celkem osm statisticky významných stylů osobnosti. Při použití Bonferroniho korekce bychom sáhli nejméně po 14x nižší hladině významnosti. Významných škál by zůstala zhruba polovina.

Nejsilněji vychází styly Intuitivní, Příjemný a Optimistický, což potvrzuje jednu z hypotéz mířící na předpoklad stylů, a tím je Intuitivní, který se vyznačuje ve své vystupňovanosti vírou v neobvyklé jevy jako je jasnovidectví, telepatie a šestý smysl. Náš předpoklad Ctižádostivého stylu vyšel taktéž signifikantní, nicméně s téměř poloviční silou než předešlý, Intuitivní styl. Umístil se tak až na šestém místě. Tento styl se vyznačuje zálibou ve všem výstředním, se zvláštním důrazem na společenský statut. Příslušná porucha osobnosti se vyznačuje v porovnávání druhých a jejich kritice, a egocentrickým nadhodnocováním své osoby. Náš předpoklad vycházel z výzkumu autorů Roe & Morgan (2002). Autoři našli spojitost mezi narcistickou poruchou osobnosti a vírou v paranormální jevy jako jsou jasnovidci a média. Třetím předpovídaným stylem byl styl Ochotný, jehož charakteristika se dá popsat jako ochotný pomáhat, sociálně angažující se a obětavý. Při poruše osobnosti může takový jedinec klást potřeby druhých před své vlastní. Námi očekávaný vliv tohoto stylu vznikl na základě výzkumu autorů McGarry & Newberry (1981), kteří se zaměřovali primárně na umístění vlivu a víru v paranormální jevy, kde kromě vztahu mezi touto vírou a vnějším umístěním vlivu přišli na silný rys, kterým je angažovanost (involvement), viz teoretická část.

Možných důvodů, proč jsou naše hypotézy ohledně rysů signifikantní, ale pouze se slabou korelací, by mohlo být několik. Jedním z vysvětlení mohou být nízké dosažené a průměrné hodnoty respondentů, kteří nemají příliš krajních či extrémních výsledků, které by nasvědčovaly poruše osobnosti. Také bereme v potaz, že i krajní hodnota naměřená pomocí PSSI ještě nemusí bez dalšího vyšetření znamenat poruchu osobnosti.

Dalším vysvětlením mohou být námi vytvořené texty, které nutně nemusejí ukazovat na nepřítomnou tendenci jedince uvěřit vágním výrokům. Také musíme brát v potaz, že tyto texty jsou zkrátka až příliš obecné, než aby se jimi dalo odpovědět a popsat tak velký počet osobností. Naše hypotézy se dále opírají o výzkumy, které jsou měřeny na odlišné populaci s jinými věkovými kategoriemi, jinými metodami, v jiném prostředí a v odlišné době.

I přes poměrně malou korelaci rysů, se na druhém místě objevuje styl Příjemný, který se vyznačuje vřelým chováním, ale analytickým a plánovitým myšlením, s jedinci, kteří jsou rádi středem pozornosti. Na skutečném třetím místě se objevuje styl Optimistický, který se podobá předchozímu, Příjemnému stylu. Lidé s tímto stylem osobnosti se vyznačují pozitivním životním postojem. Stejně tak jsou negativní zážitky často přerámovány na něco pozitivního. Možným vysvětlením, zejména těchto dvou podobných stylů, může být větší uvolněnost v projevu a kritice přichozích informací takto laděných jedinců. A tedy, pokud se takový člověk setkává s obecným popisem, pravděpodobně bude ve výrocích spíše hledat, zda text souhlasí než vybírat nehodící se obsahy. V případě, že se výroky nestrefují, bývají zapomínány, zatímco pozitivní a kladné výroky se pamatují snadněji.

Zajímavá je i trojice stylů, které mají nejmenší vliv a v záporném směru, jsou jimi Klidný, Rezervovaný a Sebekritický. Tyto tři styly mají společné stranění se, pasivitu, až lhostejnost vůči společnosti a navazováním sociálních vztahů. Hodnoty těchto stylů však nejsou statisticky významné. V budoucím výzkumu by nicméně bylo zajímavé prověřit tento koncept, zda jsou sociálně uzavření jedinci neteční vůči přilnutí k obecným popisům osobnosti, hlouběji a důkladněji. Podobnou myšlenkou se zabývali autoři Williams, Francis & Robbins (2007), kteří našli vztah mezi vírou v paranormální jevy a úzkostlivými, často depresivními jedinci. Jako vysvětlení předkládají zkreslení úsudku skrze nadměrnou emotivitu a schopnost přizpůsobení. Případně, že toto přesvědčení vzniká jako snaha předpovídat události a vyznat se ve světě.

Naše první hypotéza, která se zakládala na výzkumech autorů Haraldsson (1981), Epstein, Pacini, Denes-Raj & Heier (1996) a Tobacyk & Milford (In Vyse, 1997), ohledně předpokladu rozdílů mezi pohlavími, kdy ženy budou souhlasit častěji, byla mylná. Ve skutečnosti tomu bylo právě naopak, muži měli tendenci souhlasit častěji než ženy. Na základě předešlého výsledku, kdy dominují tři styly osobnosti, které jsou svojí povahou vřelé, angažované, až obětující se, se nabízí úvaha, zda muži, kteří hodnotili texty vysokým skóre, mají skutečně takovéto rysy osobnosti, díky kterým se snaží v dobré víře vyhovět a pomoci výzkumníkům. Nicméně, toto vysvětlení by nevyklučovalo stejnou angažovanost a

následné vysoké hodnocení u žen. Mnohem lépe by ale převahu souhlasů u mužů nad ženami vysvětloval předpoklad netypických povah mužů, jelikož chování za účelem objevovat a poznávat svou osobnost bývá častěji spíše doménou žen, což ostatně potvrzují i zmíněné výzkumy. V předpokladu zvláštních mužských osobností může svědčit i nízká míra mužských respondentů, která se do výzkumu zapojila.

Další důvod, proč muži hodnotili vyšším skórem, by mohl spočívat v převažujícím analytickém myšlení mužů, kteří posuzovali sestavený text jednotlivě, a dokázali pro ně ve svém životě najít dostatečné množství důkazů k jejich přijetí, zatímco více intuitivně založené ženy (Aarnio & Lindeman, 2005), se v hodnocení rozhodovaly bez hlubšího zamyšlení a s rychlým úsudkem. Nevylučujeme ani možnost, že se může jednat o jedince se zvláštním zájmem o alternativní poznávání a rozvoj osobnosti. K detailnějšímu prozkoumání by pravděpodobně bylo potřeba většího vzorku mužů.

Naše druhá hypotéza týkající se věku a jeho vlivu na souhlasné hodnocení se nepotvrdila. Námí předpokládaný věk, se kterým bude růst i míra souhlasu s obecnými výroky, nevyšel dle očekávání a není signifikantní. Věk tedy při hodnocení vágních výroků nehrál roli. Může to být opět zapříčiněno malým a nerovným naplněním všech věkových kategorií.

Ze souboru jsme také vyřadili respondenty nad 50 let. Na základě poznatků, které zmiňujeme v teoretické části, existuje spojitost mezi totalitním režimem, který svou povahou potlačoval veškeré projevy ezoteriky. S jeho pádem nastal rozkvět, který v době dospívání (zhruba 20 let) zažívali právě lidé v dnešním věku padesáti let. Domníváme se, že období dospívání je kritický věk pro ustálení a vyhranění názorů na tuto problematiku a že lidé, kteří byli v době tohoto vzrůstu starší, již měli svůj názor dostatečně upevněný. Tento věk, je podle autorů Langmeier & Krejčířová (2006), věkem časně dospělosti (20-25 let), kde je vývojovým úkolem najít si dlouhodobé životní cíle a přesvědčení, která by měla přetrvat i v dalších vývojových etapách.

Nejsilnějším regresorem je skutečná shoda hodnocení respondentů s vylosovaným popisem osobnosti. Lidé tedy uváděli míru souhlasu racionálně. Což je samozřejmě optimistická zpráva. Zároveň se nabízí otázka, zda lze tento výsledek skutečně spojovat s náchylností, či v našem případě rezistencí vůči chycení se do světa esoteriky, či se jedná o dva různé fenomény, které jsou na sobě nezávislé. K plnějšímu objasnění by pravděpodobně

bylo potřeba získání dalších informací o respondentech, zejména pak zachytit a dotazova jejich skutečnou víru v paranormální jevy a esoterické schopnosti.

Téměř všechny styly mají vliv v kladném směru. Čím více se tedy blížíme k jakékoli poruše osobnosti, tím více bude respondent souhlasit s výroky. Příčin a faktorů, které zde mají vliv, je patrně celá řada, možným zjednodušením, proč jsou lidé s akcentovanými rysy, případně s poruchami osobnosti, náchylnější k souhlasu s obecnými výroky, může být ovlivnění úsudku, které ale spočívá při každé poruše v trochu jiném aspektu. Tedy, při značném zjednodušení se můžeme na základě předchozích výzkumů domnívat (stejně jako např. Wolfradt, 1997), že u některých stylů osobnosti, které se vyznačují úzkostlivostí, depresivitou a uzavíráním se před společností, funguje přesvědčení o paranormálních jevech jako touha po zorientování se ve světě, jeho vysvětlení nebo překonání negativních pocitů. U stylů, které jsou nápadné zejména svým chováním vůči společnosti, jako je v našem případě styl Příjemný, Optimistický, nebo Sebejistý, se můžeme domnívat, že se jedná o jakousi nesoustředěnost, která odvádí pozornost od kritického náhledu.

9 ZÁVĚR

Výsledky našeho experimentu můžeme shrnout do následujícího:

1. Nejsilnější vztah mezi souhlasem s obecnými výroky a stylem osobnosti je nalezen u stylů Intuitivní, Příjemný a Optimistický (všechny tři v kladném směru). Nejslabší u stylů Klidný, Rezervovaný a Sebekritický.
2. Muži mají tendenci souhlasit častěji než ženy.
3. Věk respondentů nehraje roli při souhlasu s obecným popisem.
4. Lidé uvádějí souhlas s výroky racionálně. Náhodně přidělený text hodnotí v souladu se skutečnými výsledky.
5. Šance souhlasu s obecným popisem roste se zastoupením poruchy osobnosti.

10 SOUHRN

Barnumův efekt má mnoho podob. Díky němu jsou lidé schopni navázat rychlých a důvěryhodných vztahů, které mohou mít zábavní, ale i komerční význam. Přitom právě komerční využití formou esoterických služeb, které ovlivňuje životy lidí často v době krize, může být krajně nebezpečné. Daný klient hledá odpovědi na otázky, které za určitý finanční obnos dostává. Setkáváme se tak v prudkém kontrastu s psychologií a psychoterapií, která se v obecné rovině snaží klienty podnítit v hledání vlastních zdrojů a odpovědí, namísto zaplacení neurčitých externích odpovědí a předpovědí.

V teoretické části se zabýváme samotným Barnumovým efektem, který má poměrně pestrou historii opředenou okultními vědami a cirkusovými triky samotného Barnuma, od kterého efekt převzal jméno. Barnum, který byl majitelem cirkusu, rád podváděl své publikum, dělal to ale s cílem pobavit. Jeho záměrem nebylo vydávat se s vážnou tváří za jasnovidce. Tato technika se ujala, poselství ale nikoliv. A tak se Barnumův efekt rozmáhá při placených seancích a jako součást esoterického poradenství. V této podobě přetrval až do současnosti.

Jedná se o poměrně jednoduchou metodu, kterou využívají i moderní nástupci Barnuma, takzvaní mentalisté, což jsou baviči a „kouzelníci“ bez rekvizit. Samotná technika má svůj základ v obecných výrocích, které jsou platné a formulovatelné na poměrně široký okruh lidí. Účast klienta je zde nutným předpokladem. Nejedná se ale pouze o znalost dané metody, v přesvědčení o jasnovidných schopnostech hraje roli celá řada dílčích znalostí, technik, úsudku a trochu štěstí v hádání. Velkým ulehčením jsou také dispozice ze strany klienta. Podle výzkumů existují jednotlivé rysy, které nás do jisté míry znevýhodňují při rozhodování, zda uvěříme v paranormální a esoterické jevy. Tyto jevy mají pro své klienty i jisté přednosti, které se svojí povahou nemohou rovnat psychologické nebo lékařské pomoci. V závěru teoretického dílu této práce zmiňujeme přehled a stručné definice nabízených forem esoteriky, se kterými se setkáváme v komerčním prostoru.

Ve výzkumné části si pokládáme otázku, zda existují dispozice, které souvisí s náchylností přijímat obecné výroky v kontextu své osoby. Tento cíl jsme se snažili zkoumat formou experimentálního designu, při kterém jsme vytvořili úkol ohodnotit náhodně vylosovaný a obecný text tak, jak sedí k danému respondentovi. Tyto výsledky jsme

porovnávali s Inventářem stylů osobnosti a poruch osobnosti (PSSI). Data jsme sbírali prostřednictvím sociální sítě, samovýběrem, s celkovým počtem 505 respondentů. Data jsme dále převedli na percentily, a ty na z-skór s využitím kvantilů normovaného normálního rozdělení. Pro vyhodnocení jsme použili model se smíšenými efekty, který počítal s celou škálou rysů PSSI dohromady a model, který počítal s touto škálou jako s oddělenými rysy, neboť jednotlivé škály dotazníku jsou korelované.

Výsledky odhalují i přes malé efekty vedoucí trojici rysů Intuitivní, Příjemný a Optimistický, která nejčastěji souhlasila s obecnými výroky vztažnými ke své osobě. Dále se setkáváme s vlivem všech stylů v kladném směru, a tedy, že přibližující se míra rysu k poruše osobnosti, má zvyšující se pravděpodobnost souhlasu s obecnými výroky. Nejsilnějším nalezeným vztahem je skutečná shoda respondenta s vylosovaným výrokem. Můžeme tedy prohlásit, že respondenti hodnotili texty v souladu s výsledky. Z dostupných výzkumů (Haraldsson, 1981; Aarnio & Lindeman, 2005; Epstein, Pacini, Denes-Raj & Heier, 1996; Wolfradt, 1997), se dozvídáme o častější korelaci víry v paranormální jevy ve prospěch žen. U nás tomu bylo ale naopak a náš předpoklad častějších souhlasů se zde ukázal jako mylný. Ve skutečnosti častěji souhlasili muži. Dalším poznatkem pro nás bylo zjištění, že na věku respondentů nezáleží.

Pro malou míru naplnění všech věkových kategorií a pro velké zastoupení žen se středním a budoucím vysokoškolským vzděláním, nezavrhneme zcela myšlenku vztahu souhlasu s obecnými výroky a vírou v paranormální jevy, ale doporučujeme budoucím pracím prozkoumat i další populační kategorie.

LITERATURA

- Aakster, C. W. (1986). *Concepts in alternative medicine*. *Social Science & Medicine*, 22(2), 265–273. doi:10.1016/0277-9536(86)90075-4
- Aarnio, K., & Lindeman, M. (2005). *Paranormal beliefs, education, and thinking styles*. *Personality and Individual Differences*, 39(7), 1227-1236. doi:10.1016/j.paid.2005.04.009
- Amory, D. (2011). *Cold reading - how to become a good mentalist*. Place of publication not identified: Lulu Com.
- Astin, J. A. (1998). *Why Patients Use Alternative Medicine*. *JAMA*, 279(19), 1548. doi:10.1001/jama.279.19.1548
- Blackmore, S., & Trościanko, T. (1985). *Belief in the paranormal: Probability judgements, illusory control, and the “chance baseline shift”*. *British Journal of Psychology*, 76(4), 459–468. doi:10.1111/j.2044-8295.1985.tb01969.x
- Briggs, W. M. (2006). *So, you think youre psychic?* USA: Lulu.com.
- Brown, D. (2007). *Magie a manipulace mysli*. Praha: Argo.
- Bussemeyer, J. & Medin, D. (1995). *Decision making from a cognitive perspective*. Academic press: San Siego.
- Clark, J. L., & Green, M. C. (2018). *Self-fulfilling prophecies: Perceived reality of online interaction drives expected outcomes of online communication*. *Personality and Individual Differences*, 133, 73–76. doi:10.1016/j.paid.2017.08.031
- Converso, P. (2003). *Cold Reading Tradecraft: The art and science of mentalism cold reading* [online]. [cit. 2018-9-26]. Retrieved from: <https://books.google.cz/books?id=7YqhzsH-CRwC&printsec=frontcover&dq=cold+reading&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwii0vbT-MfdAhUEhywKHZGVBPwQ6AEIKDAA#v=onepage&q=cold%20reading&f=false>
- Davis, P. W., Boles, J., & Tatro, C. (1984). *Dramaturgy of accult practitioners in the treatment of disease and dysfunction entities*. *Social Science & Medicine*, 19(7), 691–698. doi:10.1016/0277-9536(84)90241-7
- Decoz, H., & Monte, T. (2002). *Numerology: Key to your inner self*. New York, NY: Berkley Pub.
- Dewey, H. & Seville, T. (1984). *Red Hot Cold Reading: The Professional Pseudo Psychic* [online]. [cit. 2018-9-26]. Retrieved from: <http://www.forum2.org/mellon/lj/Red%20Hot%20Cold%20Readings.pdf>
- Dutton, D. L. (1988). *The cold reading technique*. *Experientia*, 44(4), 326–332. doi:10.1007/bf01961271

- Eppinger, B., Herbert, M., & Kray, J. (2010). *We remember the good things: Age differences in learning and memory*. *Neurobiology of Learning and Memory*, 93(4), 515–521. doi:10.1016/j.nlm.2010.01.009
- Epstein, S., Pacini, R., Denes-Raj, V., & Heier, H. (1996). *Individual differences in intuitive–experiential and analytical–rational thinking styles*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 390–405. doi:10.1037/0022-3514.71.2.390
- Finset, A. (2013). *How Communication between Clinicians and Patients may Impact Pain Perception*. *Placebo and Pain*, 243–256. doi:10.1016/b978-0-12-397928-5.00024-6
- Fluke, S. M., Webster, R. J., & Saucier, D. A. (2012). *Methodological and theoretical improvements in the study of superstitious beliefs and behaviour*. *British Journal of Psychology*, 105(1), 102–126. doi:10.1111/bjop.12008
- Forer, B. R. (1949). *The fallacy of personal validation: a classroom demonstration of gullibility*. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44(1), 118–123. doi:10.1037/h0059240
- Furnham, A. (2015). *Healing Practices: Alternative and Complementary*. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 562–566. doi:10.1016/b978-0-08-097086-8.14004-8
- Furnham, A., & Gunter, B. (1987). *Graphology and personality: Another failure to validate graphological analysis*. *Personality and Individual Differences*, 8(3), 433–435. doi:10.1016/0191-8869(87)90045-6
- Gray, T., & Mill, D. (1990). *Critical abilities, graduate education (Biology vs. English), and belief in unsubstantiated phenomena*. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue Canadienne Des Sciences Du Comportement*, 22(2), 162–172. doi:10.1037/h0078899
- Greyson, B. (1977). *Telepathy in mental illness*. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 165(3), 184–200. doi:10.1097/00005053-197709000-00007
- Groth-Marnat, G., & Pegden, J.-A. (1998). *Personality correlates of paranormal belief: locus of control and sensation seeking*. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 26(3), 291–296. doi:10.2224/sbp.1998.26.3.291
- Hamilton, M. (2001). *Who believes in astrology?* *Personality and Individual Differences*, 31(6), 895–902. doi:10.1016/s0191-8869(00)00191-4
- Haraldsson, E. (1981). *Some determinants of belief in psychical phenomena*. *Journal of the American Society for Psychical Research*, 75, 297–309
- Hergovich, A., & Arendasy, M. (2005). *Critical thinking ability and belief in the paranormal*. *Personality and Individual Differences*, 38(8), 1805–1812. doi:10.1016/j.paid.2004.11.008
- Heřt, J. (2011). *Alternativní medicína a léčitelství*. V Praze: Věra Nosková.

- Heřt, J. (2008). *Výkladový slovník esoteriky a pavěd*. Praha: Věra Nosková.
- Hyman, R. (1981). *The Psychic Reading*. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 364(1 The Clever Ha), 169–181. doi:10.1111/j.1749-6632.1981.tb34471.x
- Joormann, J., Hertel, P. T., Brozovich, F., & Gotlib, I. H. (2005). *Remembering the Good, Forgetting the Bad: Intentional Forgetting of Emotional Material in Depression*. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(4), 640–648. doi:10.1037/0021-843x.114.4.640
- Kelly, I. W. (1998). *Why Astrology Doesn't Work*. *Psychological Reports*, 82(2), 527–546. doi:10.2466/pr0.1998.82.2.527
- Kelly, I. W., Janzen, B. L., & Saklofske, D. H. (2017). *Psychology, Science, and Astrology*. Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology. doi:10.1016/b978-0-12-809324-5.06538-x
- Kruger, J., & Dunning, D. (1999). Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1121–1134. doi:10.1037/0022-3514.77.6.1121
- Křížová, E. (2004). *Alternativní medicína jako problém*. V Praze: Karolinum.
- Lampinen, J. M., & Beike, D. R. (2015). *Memory 101*. New York, NY: Springer Publishing Company.
- Langer, E. J. (1975). *The illusion of control*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(2), 311–328. doi:10.1037/0022-3514.32.2.31
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lawrence, T., Edwards, C., Barraclough, N., Church, S., & Hetherington, F. (1995). Modelling childhood causes of paranormal belief and experience: Childhood trauma and childhood fantasy. *Personality and Individual Differences*, 19(2), 209–215. doi:10.1016/0191-8869(95)00034-4
- Mahdawi, A. (2018, May 12). *She didn't see it coming: Psychic arrested for \$800,000 fraud*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/us-news/2018/may/12/new-york-psychic-arrested-zoe-fortune-teller>
- May, E. C., Marwaha, S. B., & Fallon, J. H. (2015). *Extrasensory perception: Support, skepticism, and science*. Santa Barbara, CA: Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, LLC.
- Rowland, I. (2002). *The Full Facts Book of Cold Reading*. London: Ian Rowland.
- McGarry, J. J., & Newberry, B. H. (1981). *Beliefs in paranormal phenomena and locus of control: A field study*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(4), 725–736. doi:10.1037/0022-3514.41.4.725
- Merton, R. (1968). *Social theory and social structure*. The free press: New York.

- Moore, B. (2017). *Tarot for beginners: A practical guide to reading the cards*. Woodbury, MN: Llewellyn Publications.
- Mornstein, V. (2012). *A přece se netočí: Podvody, léčitelé, šarlatáni a šejdířský byznys v kostce*. V Praze: Klika.
- Český statistický úřad. (27. února 2014). *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011* [tisková zpráva]. Získáno z <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>
- Orenstein, A. (2002). *Religion and Paranormal Belief*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(2), 301–311. doi:10.1111/1468-5906.00118
- Parker, S. (1983). Thomas A. Sebeok and Robert Rosenthal, Editors, *The Clever Hans Phenomenon*. New York Academy of Sciences, Frankfurt/New York (1981), p. 306. *Journal of Social and Biological Systems*, 6(2), 178–180. doi:10.1016/s0140-1750(83)80021-9
- Perkins, S. L., & Allen, R. (2006). *Childhood physical abuse and differential development of paranormal belief systems*. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 194(5), 349–55. doi:10.197/01.nmd.0000217832.85665c.5
- Prokop, O. (1977). *Lékařské vědy proti pověrám a šarlatánství*. Praha: Avicenum.
- Raymond, L. (2012). *How to read palms*. Place of publication not identified: Plaat Press.
- Rim, Y. (1981). *Who believes in graphology?* *Personality and Individual Differences*, 2(1), 85–87. doi:10.1016/0191-8869(81)90056-8
- Roe, C. A., & Morgan, C. L. (2002). *Narcissism and Belief in the Paranormal*. *Psychological Reports*, 90(2), 405–411. doi:10.2466/pr0.2002.90.2.405
- Segno, A. V. (1980). *Thought vibrations*. San Bernardino, CA: Borgo Press.
- Smith, O. (2017, April 15). *Mapped: The world's most (and least) religious countries*. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world/>
- Svoboda, M., Humpolíček, P., & Šnorek, V. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Škrabánek, P., Holub, M., Houba, M., & McCormick, J. S. (1995). *Pošetilosti a omyly v medicíně: Skeptický průvodce pro lékaře i nebojácné pacienty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.
- Van Elk, M. (2017). *The self-attribution bias and paranormal beliefs*. *Consciousness and Cognition*, 49, 313–321. doi:10.1016/j.concog.2017.02.001
- Vondráček, V., & Holub, F. (2012). *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. V Praze: Columbus

- Vyse, S. A. (2014). *Believing in magic: The psychology of superstition - updated edition*. New York: Oxford University Press, USA.
- Watt, C., Watson, S. & Wilson, L. (2007). *Cognitive and psychological mediators of anxiety: Evidence from a study of paranormal belief and perceived childhood control*. *Personality and Individual Differences*, 42(2), 335-343.
- Wierzbicki, M. (1985). *Reasoning Errors and Belief in the Paranormal*. *The Journal of Social Psychology*, 125(4), 489–494. doi:10.1080/00224545.1985.9713529
- Williams, E., Francis, L. J., & Robbins, M. (2007). *Personality and Paranormal Belief: A Study Among Adolescents*. *Pastoral Psychology*, 56(1), 9–14. doi:10.1007/s11089-007-0094-x
- Wolfradt, U. (1997). *Dissociative experiences, trait anxiety and paranormal beliefs*. *Personality and Individual Differences*, 23(1), 15–19. doi:10.1016/s0191-8869(97)00043-3
- Wuthnow, R. (1976). *Astrology and Marginality*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 15(2), 157. doi:10.2307/1385359
- Zaleskiewicz, T., & Gasiorowska, A. (2018). *Tell Me What I Wanted to Hear: Confirmation Effect in Lay Evaluations of Financial Expert Authority*. *Applied Psychology*, 67(4), 686-722. doi:10.1111/apps.12145
- Zeig, J. K. (2016). *Indukce hypnózy*. Brno: Emitos.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Popisy osobnosti pro hodnocení

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Barnumův efekt v kontextu Stylů osobnosti

Autor práce: Martin Pražan, Dis.

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Dostál, PhD.

Počet stran a znaků: 57, 101 294

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 73

Abstrakt: Barnumův efekt je technika spojená s esoterickými a parapsychologickými disciplínami. Dnes je ale již metodou dobře prozkoumanou a vysvětlenou. Tato práce se věnuje hledání dalších souvislostí jako jsou charakterové rysy osob, které snáze uvěří těmto okultním vědám. Naším předpokladem pro důvěru zájemců v tyto disciplíny bylo nastavení souhlasu, které funguje na bázi obecných výroků. Formou námi připraveného experimentu byly hledány souvislosti, které by odpověděly, zda existují lidé, kteří souhlasí s obecnými výroky častěji. Na vzorku 505 respondentů jsme pomocí Inventáře stylů osobnosti a poruch osobnosti (PSSI) a regresní analýzy našli slabou souvislost mezi udíleným souhlasem a charakterovými rysy, častější souhlasná stanoviska u mužů, žádný vztah u věku respondentů a racionální hodnocení obecných popisů osobnosti.

Klíčová slova: Barnumův efekt, esoterika, Chladné čtení, jasnovidectví, alternativa, PSSI

ABSTRACT OF THESIS

Title: Barnum effect in the context of personality styles

Author: Martin Pražan, DiS.

Supervisor: PhDr. Daniel Dostál, PhD.

Numbers of pages and characters: 57, 101 294

Number of appendices: 4

Number of references: 73

Abstract: Barnum effect is a technique associated with esoteric and parapsychological disciplines. Today, however, it is already well researched and explained. This paper is devoted to searching for other connections, such as character traits of people who believe these occult sciences more easily. Our prerequisite for the confidence of those interested in these disciplines was the setting of consent, which operates on the basis of general statements. In the form of an experiment we prepared and searched for connections that would answer whether there are people who agree with the general statements more often. In a sample of 505 respondents, using the PSSI Inventory and Regression Analysis, we found a weak correlation between consent and character traits, more common consensus among men, no relationship at the age of respondents, and a rational assessment of general personality descriptions.

Key words: Barnum effect, esoteric, Cold reading, clairvoyance, alternative, PSSI

Příloha 3

PN: nedůvěřivý – paranoidní

Nadprůměr

Na své okolí působíte klidnějším dojmem, někdy se až zdá, že se staráte pouze o své záležitosti, s druhými lidmi nemíváte většinou problémy nebo spory. Pokud ano, snažíte se spíše o kompromis. Kontakt s druhými umíte snadno navázat, a často se Vám může stát, že někdo získá vaši důvěru příliš snadno nebo rychleji, než je tomu u ostatních lidí. Je možné, že se Vám taková náklonnost k lidem už párkrát nevyplatila, přesto v druhé věříte a považujete je převážně za dobré. Nemíváte problémy se svěřováním se nebo ostýchavostí. Pokud se stane, že Vám někdo svými činy ublíží, dokážete se rychle vzchopit a jít dál. Je to spojeno s vaší houževnatostí a pozitivním pohledem na svět.

Podprůměr

Jste zvědavý člověk a často se snažíte dopátrat, co si druzí myslí a ohradit se vůči nim, pokud to není s vámi v souladu. Je to patrně spojeno s vaší nedůvěrou k lidem, kterou nově přichozí obtížně překonávají a získávají. Máte v tomto směru vyšší nároky než ostatní. Nejsou u Vás neobvyklé situace, kdy cítíte, že se Vás druzí lidé snaží využít, staví Vás to do situace, ve které je obtížné odpouštět a zapomínat. Svěřování a důvěra je pro Vás často mnohem obtížnější, převládají zde pochyby a ostýchavost. Stejně tak je to i s chováním lidí vůči Vám, které vnímáte jako ponižující, znehodnocující nebo ohrožující. Přitom chápete, že je to často jen Váš úhel pohledu, který se vychází hlavně z vaší obezřetnosti.

NG: kritický – negativistický

Nadprůměr

Máte nápadný a energický temperament, což se promítá zejména ve vztahu s vnějším světem. Často si můžete všimnout, že jste středem pozornosti a dění. Jste člověk, kterému stačí na rozdíl od druhých i nižší míra aktivace a nadšení, aby se mohl radovat a užít si společnost. Toto nadšení se může projevovat například i v práci, kdy vyvíjíte pracovní činnost nad rámec svých povinností. Stejně tak si dokážete užít plnění úkolů, které Vám dává smysl a dokážete se díky nim realizovat. Někdy Vám připadá, že si rozumíte s celým světem, a to díky vašemu přirozenému talentu naslouchat.

Podprůměr

Jste klidný až flegmatický temperament, což se promítá zejména ve vztahu s vnějším světem. Často se může zdát, že nemáte příliš zájem o dění kolem Vás, nicméně je to jen zdání, jelikož pro vlastní aktivaci potřebujete vyšší míru zaujetí a nadšení než ostatní. To se ale může projevovat i v situacích, kdy je vaše aktivita očekávána jako je například pokyn nadřízeného. Pasivní chování je spojeno také s kritickým postojem, který zahrnuje zdravou skepsi vůči podnětům, které přicházejí od druhých lidí. Může Vám také připadat, že Vás okolí nedokáže pochopit, a že k Vám není spravedlivé, na což reagujete taktikou odkladů, otálením a zapomínáním. Těžce snášíte „dobré“ rady druhých, protože máte jasnou představu o tom, co máte dělat a co chcete.

ST: intuitivní – schizotypní

Nadprůměr

Jste velice uvědomělý, až skeptický typ. Někdy se může zdát, že všechny myšlenky, nápady a teorie, které nemají jasný původ a dokazatelnost, musejí být zpravidla zavrženy. Intuice není něco, čemu dáváte přednost před zdravým a střízlivým rozumem. Jste člověk, který se nenechá jednoduše ošálit ani odbýt. Jen ztěžka uvěříte jevům, které se nadají racionálně vysvětlit. Lidé vašeho typu zpravidla nemívají problém v sociální komunikaci a rádi přispívají pádnými argumenty do diskuze.

Podprůměr

Máte zvláštní schopnost vytušit možný průběh událostí mnohem dříve než ostatní lidé. Jsou to události, ke kterým nelze dospět logickým uvažováním ani na základě intuitivní zkušenosti. Mají pro Vás ale silný emociální význam, který přesahuje jakýkoliv zdůvodnitelný obsah. Lidé s touto zkušeností nezřídka dávají význam šestému smyslu, jasnovidectví a telepatii. Častou slabinou takovýchto lidí je ale úzkostlivost v sociálních situacích.

ZS: loajální – závislý

Nadprůměr

Někdy si můžete všimnout, že vaše zájmy jsou důležitější než cokoli jiného. Občas kvůli nim zapomínáte na vlastní já, nebo na své blízké. Jste spíše nezávislou osobou, která působí dojmem, že k životu nepotřebuje příliš jistot, ani ukazatelů cesty. Máte zkrátka jasnou představu o věcech a o sobě. Stejně tak dokážete vyjádřit, když se Vám něco nelíbí, nebo

když s vámi někdo neprávem manipuluje. Kde by jeden řekl, že se jedná o neoblomný a tvrdý charakter, může další vidět pouze zdravou asertivitu.

Podprůměr

Osoby, na kterých Vám ve vašem životě záleží, jsou pro Vás důležitější než vlastní cíle. Kvůli nim se vzdáte i svých přání. Toto loajální chování ale často skrývá obavy z opuštění, podřízení se, nebo neschopnost uskutečnit vlastní rozhodnutí. Lidé s tímto typem osobnosti přebírají i takové činnosti, které jsou jim nepříjemné, pokud si tím mohou získat náklonnost a přízeň druhých. Nadměrná závislost na druhých ztěžuje jakoukoli vlastní iniciativu a činorodost.

SN: sebekritický – sebenejistý

Nadprůměr

Jste osoba, která má pevné zásady a očekávání. Je to patrně díky vaší jistotě ve společnosti a vašim vřelým charakterem, který pramení zejména z uvolnění, které druzí dokáží vycítit. Lidé vašeho typu jsou schopni zasmát se i s ostatními na svůj vlastní účet, a to hlavně díky dobrému sebevědomí a odhadu společnosti. Z případných negativních hodnocení nebo ztrapnění se, si příliš hlavu neděláte. Dobře víte, že i omyl vyřčený sebevědomým člověkem má velkou šanci na úspěch. Navazování kontaktů je tedy pro Vás zcela přirozené a těšíte se z něj. Ideální profesí je pro Vás taková, která zahrnuje společenská setkávání.

Podprůměr

Svá očekávání často měníte a zpochybňujete, je to patrně díky vaší vyvinuté citlivosti, která se projevuje zejména zdrženlivostí ve společnosti. Někdy se toto chování může projevovat vnímáním sebe sama jako „nedůležitým“ článkem. Pravdou ale je, že je to převážně spíše důsledek vašich obav z kritiky nebo ztrapnění se v sociálním kontaktu, který by vyústil v negativní hodnocení vaší osoby. Dáváte přednost navazováním takových kontaktů, u kterých víte jistě, že Vás budou akceptovat. V opačném případě se často dostávají rozpaky (např. zčervenání) a vyhýbání se profesním činnostem s větší společenskou náročností.